

Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081)

Ενότητα 3: Από την παλαιά στη δεύτερη Ρώμη (=Κωνσταντινούπολη): Ο μετασχηματισμός της ύστερης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (τέλη 3^{ου} – αρχές 4^{ου} αι.) και η απαρχή της λεγόμενης «πρώιμης βυζαντινής περιόδου».

Λεβενιώτης Γεώργιος
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Ανοικτά ακαδημαϊκά μαθήματα (AUTh Open Courses)

Μάθημα IBY 601 :
Βυζαντινή Ιστορία I (324-1081)

Φωτογραφία :

<http://www.aeof.fr/site/532/sainte-sophie-%28hagia-sophia%29-de-constantinople.htm>

Διδάσκων :

Γεώργιος Α. Λεβενιώτης

© 2015

Μάθημα 3^ο:

Από την παλαιά στη δεύτερη Ρώμη (= Κωνσταντινούπολη) :

Ο μετασχηματισμός της ύστερης Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (τέλη 3^{ου} - αρχές 4^{ου} αι.)

και η απαρχή της λεγόμενης «πρώιμης βυζαντινής περιόδου»

- Η κρίση του Ρωμαϊκού κράτους κατά τον 3^ο αι.
και οι μεταρρυθμίσεις του Διοκλητιανού (284-305)
  - Οι πηγές για τον 4^ο αι.
- Η ριζοσπαστική πολιτική και οι μεταρρυθμίσεις του Κωνσταντίνου Α΄ (306/24-337)
  - Η σημασία και η αποτίμηση των αλλαγών κατά τα τέλη του 3^{ου} και τις αρχές του 4^{ου} αι.

Επισημάνσεις περί πνευματικών δικαιωμάτων

Οι περισσότεροι χάρτες που περιλαμβάνονται στις κάρτες / διαφάνειες των μαθημάτων / παρουσιάσεων προέρχονται από τρίτες πηγές

Όπου ήταν δυνατόν, δηλώνονται πάντοτε η προέλευση και τα πνευματικά δικαιώματα (copyrights) της εκάστοτε εικόνας

Ορισμένοι χάρτες έχουν υποστεί μικρή ή μεγαλύτερη επεξεργασία ή περιέχουν επιπρόσθετες πληροφορίες για την ευκολότερη κατανόησή τους από τους θεατές και χρήστες των συγκεκριμένων παρουσιάσεων

Οι περισσότερες αναπαραστάσεις της μεσαιωνικής Κωνσταντινούπολης προέρχονται από το εξαιρετικό πρόγραμμα **BYZANTIUM 1200** του κ. Tayfun Öner (©), τον οποίο και ευχαριστώ θερμά για την άδεια χρησιμοποίησης ορισμένων εικόνων (βλ. <http://www.byzantium1200.com/>)

Τα κείμενα των καρτών προέρχονται από τον διδάσκοντα του μαθήματος *IBY 601*, Λέκτορα Γεώργιο Α. Λεβενιώτη (©). Για τη συγγραφή τους έχει χρησιμοποιηθεί κυρίως η ειδική ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία που παρατίθεται στην «Εισαγωγή»

Όπου έχουν χρησιμοποιηθεί αυτούσια αποσπάσματα από μελέτες τρίτων ερευνητών, πραγματοποιείται σχετική παραπομπή / επισήμανση

IBY 601 - Πίνακας μαθημάτων

- **Μάθημα 1^ο** : Εισαγωγή - Προβλήματα, συντελεστές και είδη πηγών της βυζαντινής ιστορίας
- **Μάθημα 2^ο** : Περίγραμμα ιστορικών εξελίξεων - Η Βυζαντινή αυτοκρατορία από τον 4^ο έως τον 11^ο αι.
- **Μάθημα 3^ο** : Από την παλαιά στη δεύτερη Ρώμη (= Κων/πολη) - Ο μετασχηματισμός της ύστερης Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (τέλη 3^{ου} - αρχές 4^{ου} αι.) και η απαρχή της λεγόμενης «πρώιμης βυζαντινής περιόδου»
- **Μάθημα 4^ο** : Η περίοδος διαμόρφωσης του βυζαντινού κόσμου και η επικράτηση του χριστιανισμού (4^{ος} αι.)
- **Μάθημα 5^ο** : Η νέα αυτοκρατορία της Ρωμανίας (= Βυζαντινής αυτοκρατορίας) (5^{ος} αι.)
- **Μάθημα 6^ο** : Ο «αιώνας του Ιουστινιανού Α΄» και η μερική ανάκτηση της πρώην ρωμαϊκής Δύσης (6^{ος} αι.)
- **Μάθημα 7^ο** : Από την ύστερη αρχαιότητα στους μεσαιωνικούς χρόνους - Η μετάβαση από την «πρώιμη» στη «μέση βυζαντινή περίοδο» (α΄ μισό - μέσα 7^{ου} αι.)
- **Μάθημα 8^ο** : Το Βυζάντιο σε άμυνα : Οι Άραβες και η πτώση της ελληνορωμαϊκής Ανατολής - Σλάβοι και Βούλγαροι στη Χερσόνησο του Αίμου (7^{ος} - 8^{ος} αι.)
- **Μάθημα 9^ο** : Ένα νέο κράτος και μία νέα κοινωνία κατά τους λεγόμενους «σκοτεινούς αιώνες» (8^{ος} - 9^{ος} αι.)
- **Μάθημα 10^ο** : Οι απώλειες και τα επιτεύγματα του Βυζαντίου κατά τον 9^ο αι.
- **Μάθημα 11^ο** : Η ανάκαμψη του Βυζαντίου κατά το 10^ο αι. και η λεγόμενη «βυζαντινή εποποιία»
- **Μάθημα 12^ο** : Η βυζαντινή αντίφαση κατά τον 11^ο αι. - Από την ισχύ στην κατάρρευση
- **Μάθημα 13^ο** : Ανασκόπηση, συμπεράσματα, συζήτηση και οδηγίες για τις εξετάσεις

Λέξεις - κλειδιά 3^{ου} μαθήματος

- 3^{ος} αιώνας
- 4^{ος} αιώνας
- Annona / αννώνα / αννόνα
- Coloni
- Comitatus
- Comitativa rerum privatarum ή rei privatae / υπηρεσία ιδικής περιουσίας
- Comitativa sacrarum largitionum / υπηρεσία θείων θησαυρών
- Consistorium / κονσιστώριον
- Curiae / βουλευτήρια
- Dominatus / δεσποτεία
- Iugatio - capitatio
- Limitanei
- Magister officiorum / μάγιστρος θείων οφφικίων
- Magisteria militum
- Praesentales
- Principatus / ηγεμονία
- Quaestor sacri palatii / κοιαιίστωρ ιερού παλατίου
- Sacellum
- Sacrum cubiculum
- Silentium / σιλέντιον
- Solidus / σόλιδος / νόμισμα
- Αλλαγές
- Αύγουστος
- Γαλέριος
- Δεύτερη Ρώμη
- Διαχωρισμός εξουσιών
- Διοικήσεις / dioeceses
- Διοίκηση / διοικητική οργάνωση
- Διοκλητιανός
- Επαρχίες / provinciae
- Επαρχότητες πραιτωρίου / praefecturae praetorio
- Ίδρυση
- Καίσαρας
- Κρίση
- Κρίσπος
- Κωνσταντίνος Α΄
- Κωνσταντινούπολη / Altera Roma
- Κωνσταντίνος Χλωρός
- Λικίνιος
- Μαξέντιος
- Μαξιμιανός
- Μεταρρυθμίσεις
- Μετασχηματισμός
- Μιλβία ή Μουλβία Γέφυρα
- Νομισματική μεταρρύθμιση
- Οικονομία
- Πρώιμη βυζαντινή περίοδος
- Ρώμη
- Σημασία
- Στρατός / στρατιωτική οργάνωση
- Σύγκλητος Ρώμης / Κωνσταντινούπολης
- Τετραρχία
- Φάυστα
- Φλαβίων δυναστεία / Φλάβιοι
- Φόροι / φορολογία
- Χριστιανισμός

Οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες κατά την περίοδο της μεγάλης κρίσης του Ρωμαϊκού κράτους κατά τον 3^ο αι. μ.Χ. (ca. 235-284)

- Σεπτίμιος Σεβήρος (193-211)
- Καρακάλλας (198-217)
- Γέτας (211-212)
- Μακρίνος (217-218)
- Ελαγάβαλος (218-222)
- Σεβήρος Αλέξανδρος (222-235)

235 : απαρχή της πολιτικής, στρατιωτικής και οικονομικής κρίσης

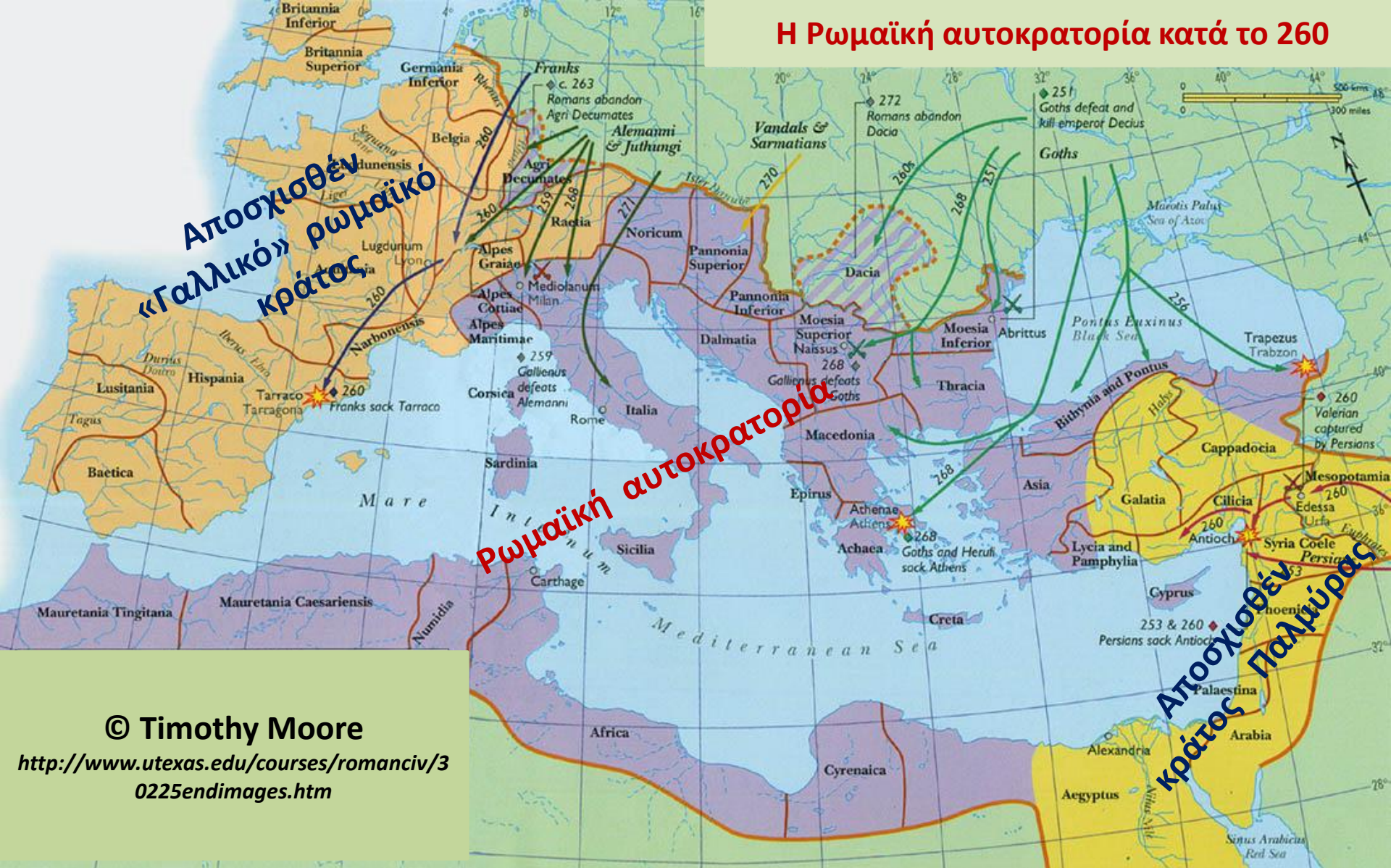
- Μαξιμίνος ο Θραξ (235-238)
- Γορδιανός Α (238)
- Γορδιανός Β (238)
- Βαλβίνος (238)
- Πουπιηνός (238)
- Γορδιανός Γ (238-244)
- Φίλιππος ο Άραβας (244-249)
- Δέκιος (249-251)
- Τρεβωνιανός Γάλλος (251-253)

- Αιμιλιανός (253)
- Βαλεριανός (253-260)
- Γαλλιηνός (253-268) [*κορύφωση κρίσης*]
- Κλαύδιος ο Γοτθικός (268-270)
- Κοϊντίλος (270)
- Αυρηλιανός (270-275)
- Τάκιτος (275-276)
- Φλωριανός (276)
- Πρόβος (276-282)
- Κάρος (282-283)
- Καρίνος (283-285)
- Νουμεριανός (283-284)

284 : άνοδος του Διοκλητιανού στο θρόνο, έναρξη περιόδου «*restitutio*» και «*renovatio*» για το κράτος (κατά την αυτοκρατορική προπαγάνδα)

- Γάιος Αυρήλιος Βαλέριος Διοκλητιανός (284-305)

Η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία κατά το 260

Αποσχισθέν
«Γαλλικό» ρωμαϊκό
κράτος

Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Αποσχισθέν
κράτος Παλμύρας

Η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, οι αποσχισθείσες περιοχές της («Γαλλική αυτοκρατορία» του Πόστουμου, Κράτος Παλμύρας) και οι ξενικές εισβολές (στην Ευρώπη Γόθων, Φράγκων, Αλαμανών και Ιουθούγγων, Βανδάλων και Σαρματών, στην Ανατολή Περσών) κατά το 260

(στο απόγειο της κρίσης του 3^{ου} αι.)

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284-305 μ.Χ., βίος 245-313)

- Ο Διοκλητιανός υπήρξε για πολλούς μεταρρυθμιστής ηγεμόνας. Τα μέτρα του στόχευαν στην αποκατάσταση της εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας και στην ανανέωση του κράτους, στην επιστροφή, κατά την αυτοκρατορική προπαγάνδα, στην παλαιά τάξη και στην έξοδο από την κρίση του 3^{ου} αι. μ.Χ.
- Οι αυτοκρατορικοί πανηγυρικοί, τα νομίσματα και οι επιγραφές εξαίρουν την περίοδο διακυβέρνησης του Διοκλητιανού ως περίοδο «**αποκατάστασης**» και «**ανανέωσης**» του κράτους («**restitutio**» - «**renovatio**») και ο ίδιος προβάλλεται, στη μη χριστιανική ιστοριογραφία, ως «**γεννήτωρ ενός νέου χρυσού αιώνα**».

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284-305)

- Στην πραγματικότητα, υπό τον Διοκλητιανό το κράτος εισήλθε σε νέα φάση της πολιτικής του ζωής, φάσης απολυταρχικής και δεσποτικής (πολιτειακή περίοδος του *dominatus* / *δεσποτείας*). Ο αυτοκράτορας αποβάλλει πλέον κάθε κατάλοιπο της παλαιάς του ιδιότητας ως πρώτου πολίτη και ανώτατου λειτουργού της πολιτείας (*princeps*). Η δεσποτική αρχή του δεν θεωρείται πλέον υπηρεσία (*magistratus*) στην πολιτεία. Σε κάθε τομέα της κρατικής πολιτικής ισχύει αποκλειστικά και μόνο η θέλησή του, χωρίς την επέμβαση ή τον έλεγχο άλλων πολιτειακών παραγόντων, λ.χ. της αρχαίας **Συγκλήτου**, η διοικητική αρμοδιότητα της οποίας στις *επαρχίες* παύει να υφίσταται.
- Γι' αυτόν το λόγο ο **E. Stein** θεωρούσε το 284, έτος ανόδου του Διοκλητιανού στο θρόνο, ως ουσιαστική απαρχή της βυζαντινής ιστορίας.

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284-305)

- Ο χριστιανός **Λακτάντιος**, σφοδρός επικριτής του Διοκλητιανού (σκληρού διώκτη των χριστιανών στο ανατολικό μέρος της αυτοκρατορίας προς τα τέλη της βασιλείας του, αλλά μετά από πίεση του συνάρχοντά του Γαλερίου), χαρακτηρίζει τον μισητό στον ίδιο αυτοκράτορα ως «εφευρέτη» νέων μέτρων που είχαν «ανατρέψει τα πάντα».

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284-305)

- Οι διοκλητιάνειες μεταρρυθμίσεις διόγκωσαν πράγματι το κράτος και επέβαλλαν μεγάλα βάρη στους πληθυσμούς του. Παράλληλα όμως εγκαινίασαν μία περίοδο περίπου 100 ετών σχετικής εσωτερικής πολιτικής σταθερότητας.
- Οι ευρείες μεταρρυθμίσεις που εισήγαγε ο Διοκλητιανός στα τέλη του 3^{ου} αι., για την αντιμετώπιση της κρίσης που συντάραξε την αυτοκρατορία κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, δημιούργησαν βαθιά τομή στη διοικητική ιστορία του Ρωμαϊκού κράτους και συνέχισαν να ισχύουν (με μικρές διαφοροποιήσεις και νέα μεταρρυθμιστικά μέτρα - προσθήκες, κυρίως επί Κωνσταντίνου Α) έως και τον 7^ο αι.

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284-305)

- Συνοπτικά: Ο Διοκλητιανός εισήγαγε το πολιτειακό σύστημα της **Τετραρχίας**, αύξησε τον αριθμό των στρατιωτών και τους φόρους, διαίρεσε και αύξησε τις επαρχίες του κράτους, πολλαπλασίασε τη γραφειοκρατική υπαλληλία, ειδικά την περιφερειακή ως αντίβαρο της κεντρικής, δημιουργώντας ένα πιο ογκώδες και συγκεντρωτικό κράτος, επέβαλε έκτακτες επιβαρύνσεις στους πληθυσμούς του κράτους, επιχείρησε να ανακόψει τον πληθωρισμό παγώνοντας τις τιμές και έκτιζε συνεχώς μεγάλα οικοδομήματα.

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284-305) - Στόχοι των μεταρρυθμίσεων

- Οι διοκλητιάνειες μεταρρυθμίσεις απέβλεπαν στα εξής:

(α) Στην **ενίσχυση του κύρους και της επιβολής του αυτοκρατορικού αξιώματος**, στον καλύτερο και πιο άμεσο έλεγχο των αυτοκρατόρων επί του συνόλου του κράτους και στην εμπέδωση της ασφάλειας και της πολιτικής σταθερότητας.

(β) Στην **επέκταση και ενίσχυση ενός ολοένα και πιο συγκεντρωτικού κράτους** με την καθιέρωση αυστηρής διοικητικής ιεραρχίας καθώς και τη ριζική αναδιάρθρωση και **διαχωρισμό πολιτικής και στρατιωτικής διοίκησης**.

(γ) Στην αμυντική θωράκιση του κράτους μέσω της **αύξησης του αριθμού των ενόπλων δυνάμεων** αλλά παράλληλα και στην αποτροπή των συνεχών στρατιωτικών παρεμβάσεων στην κεντρική πολιτική.

(δ) Στην εξασφάλιση των οικονομικών μέσων για τη διατήρηση των παραπάνω μέσω της **δραματικής αύξησης των φορολογικών και λοιπών απαιτήσεων του κράτους** από τους υπηκόους του, της συστηματοποίησης του ελέγχου της παραγωγικής διαδικασίας (ειδικά της αγροτικής παραγωγής) και της πρόσδεση των ανθρώπων με τα επαγγέλματά τους, τα οποία θεωρούνται σταδιακά υπηρεσίες προσφερόμενες στο κράτος.

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284-305) - Τετραρχία

- Ο Διοκλητιανός θεσμοθέτησε τον καταμερισμό των αυτοκρατορικών καθηκόντων μεταξύ περισσότερων του ενός ηγεμόνων, οι οποίοι θα επιλέγονταν θεωρητικά με βάση τις ικανότητες και την δράση τους και όχι με δυναστικές / οικογενειακές αρχές. Έτσι, θα μπορούσαν να ανταπεξέρχονται στην ποικιλομορφία και στο βάρος των αναγκών της αχανούς αυτοκρατορίας.
- Καθιέρωση του πολιτειακού συστήματος της **Τετραρχίας**: **2 αύγουστοι** που διορίζουν από έναν υφιστάμενο **καίσαρα**, οι οποίοι πρόκειται να τους διαδεχθούν: Αρχικά αναδείχθηκαν ως **αύγουστοι / σεβαστοί** οι **Διοκλητιανός & Μαξιμιανός (285/86)** και ως **καίσαρες** οι **Γαλέριος & Κωνσταντίνος Χλωρός (293)**. Οι τελευταίοι Τετράρχες ήταν οι **αύγουστοι / σεβαστοί Κωνσταντίνος Α΄ & Λικίνιος Α΄** και οι **καίσαρες Κρίσπος - Κωνσταντίνος Β΄ & Λικίνιος Β΄** αντίστοιχα.

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284-305) - Κωνσταντίνος Α΄ (306-337)

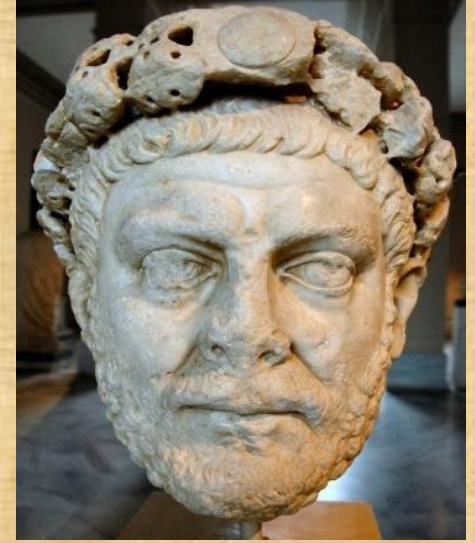
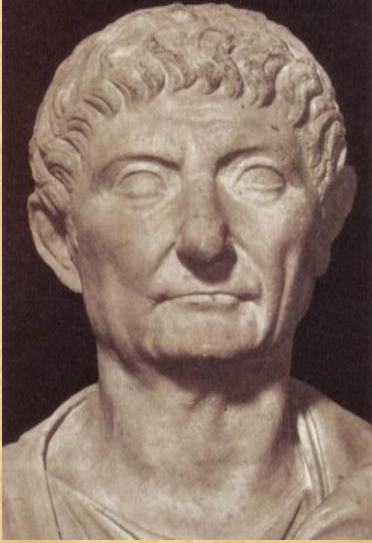
Οι προοδευτικές αλλαγές στην πολιτική θεωρία και στην αντίληψη περί ηγεμόνος

- Επί **Διοκλητιανού** και κυρίως επί **Κωνσταντίνου Α΄** και επί του γιου του **Κωνσταντίνου Α΄** τονίζεται ο **θείος και υπερβατικός χαρακτήρας του αυτοκρατορικού θεσμού**. Η ρωμαϊκή αρχή ότι η αυτοκρατορική εξουσία είναι υπηρεσία προς το κράτος (*magistratus*) ατονεί και ενισχύεται η **δεσποτική αντίληψη** της βασιλείας. Ο **στέφανος** των Ρωμαίων αυτοκρατόρων αντικαθίσταται από το **διάδημα** και ό,τι έχει σχέση με τον αυτοκράτορα είναι πλέον **ιερό**.
- Ο ηγεμόνας δεν είναι βέβαια πλέον «**θεικός**» («*divus*») στα μέσα του 4^{ου} αι., όταν οι αυτοκράτορες είναι πλέον χριστιανοί, αλλά **εκλεκτός και εκπρόσωπος του Θεού επί της οικουμένης**, όπως και η μετέπειτα **Ρωμανία** είναι «**Σκεύος Εκλογής**» της Θείας Βούλησης για την επικράτηση της αληθινής πίστης και γήινη αντανάκλαση της Ουράνιας Βασιλείας.

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284-305)

Οι αλλαγές στην περιφερειακή οργάνωση της αυτοκρατορίας

- Ο αριθμός των **επαρχιών / provinciae** υπερδιπλασιάστηκε δια της διχοτόμησης ή κατακερματισμού των παλαιών **επαρχιών** (100 επαρχίες, αντί των 45 του 3^{ου} αι., και 120 επί Κων/νου Α΄). Η διαίρεση απέβλεπε στη δημιουργία μικρότερων ενοτήτων για την πολιτική και στρατιωτική διοίκηση, που θα διέθεταν λιγότερες πόλεις και εποπτεύονταν καλύτερα. Η **Σύγκλητος** έπαψε να ελέγχει πλέον **επαρχίες**, όπως στο παρελθόν.
- Παράλληλα, η αυτοκρατορία διαιρέθηκε σε **12** (σε **15** αργότερα επί Κων/νου Α΄) μεγάλες περιφερειακές ενότητες που ονομάστηκαν **διοικήσεις / dioeceses**. Συμπεριλάμβαναν στα όριά τους τις **επαρχίες** και διέθεταν ως επικεφαλής **βικαρίους**. Με τον **πλήρη διαχωρισμό πολιτικής και στρατιωτικής εξουσίας** (που συνέχισε να ισχύει έως τον 6^ο αι.), η ηγεσία των επαρχιακών στρατιωτικών μονάδων ανατέθηκε σε **δούκες**.

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284-305)

πάνω δεξιά : μαρμάρινη προτομή του Διοκλητιανού (Arkeoloji Müzesi, İstanbul)

κάτω δεξιά : ο Διοκλητιανός και ο Δίας στον οπισθότυπο νομίσματος φέροντες σκήπτρα και θυσιάζοντας σε βωμό

Επειδή οι *αύγουστοι* Διοκλητιανός και Μαξιμιανός εμφανίζονταν ως προστατευόμενοι του Διός και του Ηρακλέους, υιοθέτησαν τις επωνυμίες *Ιόβειος (Iovius) & Ερκούλιος (Herculius)*

αριστερά : **Οι Τετράρχες**

Οι **αύγουστοι** Διοκλητιανός - Μαξιμιανός
και οι **καίσαρες** Κωνσταντίος Χλωρός - Γαλέριος

ή (το πιθανότερο) οι 4 γιοι του Κωνσταντίνου Α΄
(Κρίσπος - Κωνσταντίνος Β΄ - Κώνστας Α΄ -
Κωνσταντίος Β΄)

Γλυπτά από πορφυρίτη (έτος 305; ή ca. 324/25;),
Piazza san Marco, Βενετία

πάνω :

Διοκλητιανός, Μαξιμιανός και **Καραύσιος**
(τότε ισχυρός άνδρας στη ρωμαϊκή Βρετανία)
σε εμπροσθότυπο νομίσματος της εποχής

© Olybrius

http://en.wikipedia.org/wiki/Maximian#/media/File:Toulouse_-_Mus%C3%A9e_Saint-Raymond_-_Maximien_Hercule1.jpg

© Shinjirod

http://en.wikipedia.org/wiki/Galerius#/media/File:Romuliana_Galerius_head.jpg

Δεξιά : προτομή του **Γαλερίου (305-311)** από πορφυρίτη
(ανάκτορο Romuliana / Gamzigrad)
Αριστερά : προτομή του **Μαξιμιανού (286-305)** ως «Ερκούλειου»
(μουσείο Saint-Raymond de Toulouse)

Αυτοκράτορες και διορισθέντες από αυτούς **καίσαρες** του Ρωμαϊκού κράτους κατά την περίοδο της Τετραρχίας έως την επικράτηση των Κωνσταντίνου Α - Λικινίου το 313 μ.Χ.

- (1) **Διοκλητιανός** (αυτοκράτωρ 284-305) →
  - (2) **Γαλέριος** (καίσαρ 293-305, αυτοκράτωρ 305-311), νυμφεύθηκε την κόρη του **Διοκλητιανού** →
  - (3) **Μαξιμίνος Δάια** (καίσαρ 305-308, αυτοκράτωρ 308-313), ανεψιός του **Γαλερίου**, νικήθηκε τελικά από τον **Λικίνιο Α΄**.
-
- (1) **Μαξιμιανός** (αυτοκράτωρ 286-305, 307-310) →
  - (2) **Κωνσταντίος Χλωρός** (καίσαρ 293-305, αυτοκράτωρ 305-306), νυμφεύθηκε κόρη του **Μαξιμιανού** →
  - (3) **Σεβήρος** (καίσαρ 305-306, αυτοκρ. 306-307), ανακηρύχθηκε αυτοκράτωρ από τον **Γαλέριο**, εκτελέστηκε από τον **Μαξιμιανό**, ενώ πολέμωσε τον **Μαξέντιο** με εντολή του **Γαλερίου**.
  - (4) **Μαξέντιος** (αυτοκράτωρ 307-308), γιος του **Μαξιμιανού**, ουσιαστικά αυτοανακηρύχθηκε στη Ρώμη, νικήθηκε τελικά από τον **Κωνσταντίνο Α΄**.
  - (4) **Κωνσταντίνος Α** (αυτοκρ. 306-337), ανακηρύχθηκε μετά το θάνατο του πατέρα του **Κωνσταντίου Χλωρού** από τα στρατεύματα της Βρετανίας, αναγνωρίστηκε αυτοκράτωρ από τη «σύνοδο των αυτοκρατόρων» στο Καρνούτο (308) παρόντος του **Διοκλητιανού** (που είχε αποσυρθεί από το 305), νίκησε τον **Μαξιμιανό** το 310 και τον **Μαξέντιο** το 312 στη μάχη της Μιλβίας γέφυρας στην Ιταλία.
  - (4) **Λικίνιος Α΄** (αυτοκρ. 308-324), αρχικά στρατηγός του **Γαλερίου**, ανακηρύχθηκε αυτοκράτωρ από τη σύνοδο του Καρνούτου, νίκησε στην Ανατολή τον **Μαξιμίνo Δάια** το 313.

Οι επικράτειες των πρώτων Τετραρχών (293)
 (Διοκλητιανού, Μαξιμιανού, Κωνσταντίνου Χλωρού και Γαλερίου)

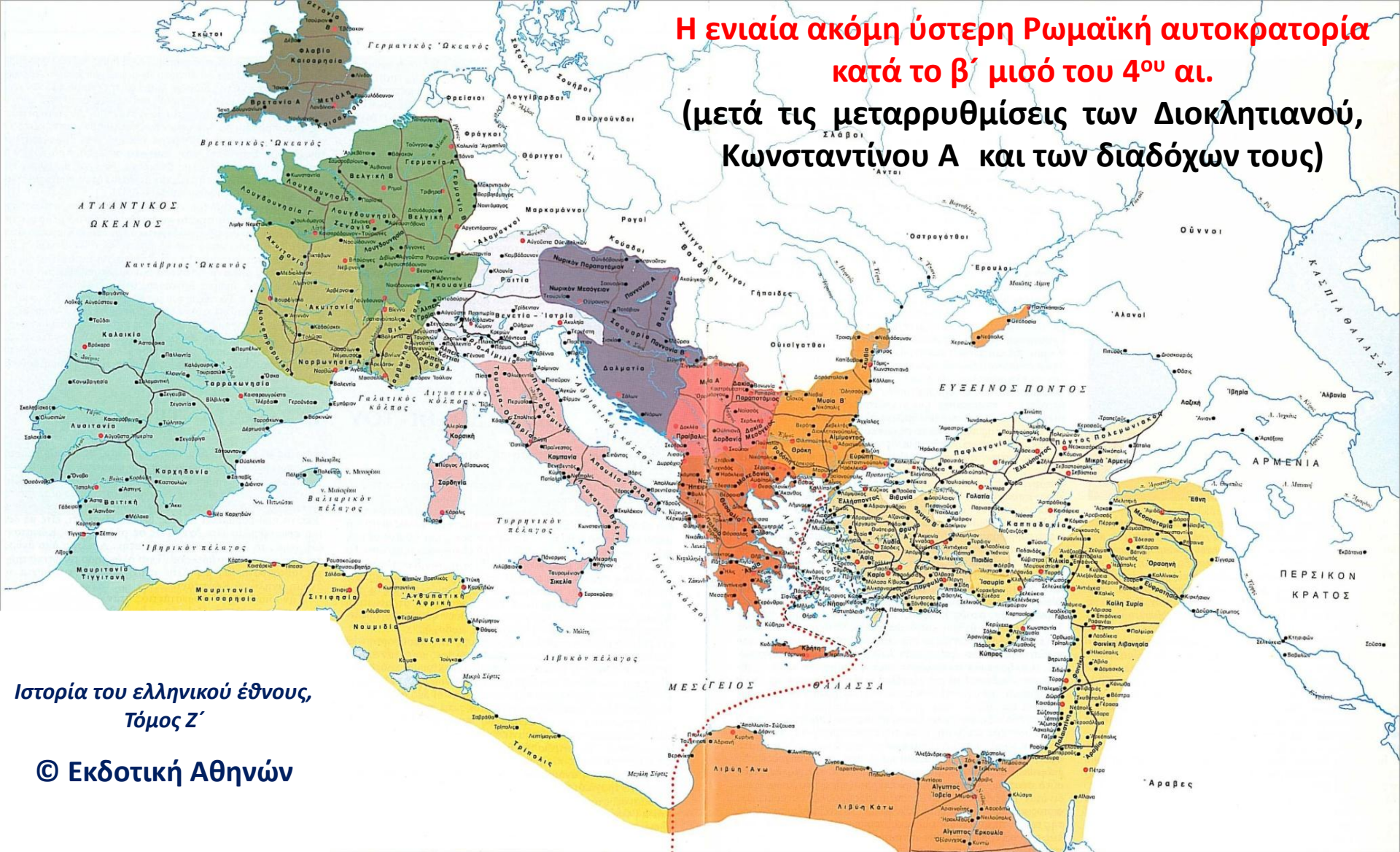

Η ΕΝΙΑΙΑ ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΓΕΙΤΟΝΕΣ ΤΗΣ ΓΥΡΩ ΣΤΟ 300

(κατά την περίοδο των Τετραρχών, μετά την κρίση του 3^{ου} αι. μ.Χ.)

**Η ενιαία ακόμη ύστερη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία
κατά το β' μισό του 4^{ου} αι.
(μετά τις μεταρρυθμίσεις των Διοκλητιανού,
Κωνσταντίνου Α και των διαδόχων τους)**

Ιστορία του ελληνικού έθνους,
Τόμος Ζ΄
© Εκδοτική Αθηνών

Ο χάρτης απεικονίζει τη διοικητική διαίρεση με βάση την εικόνα που παρέχουν εν πολλοίς τα στοιχεία του **Laterculus Veronensis** / Πίνακα της Βερόνας (ca. 314, ο κώδικας με τον κατάλογο είναι του 7^{ου} αι.) και η **Notitia Dignitatum** (ca. τέλη 4^{ου} αι. - 430, αντίγραφο επίσημου καταλόγου με την ιεραρχία στρατιωτικών και πολιτικών αξιωμάτων του κράτους) 26

<http://www.maquettes-historiques.net/page23.html>

Αναπαράσταση των διοκλητιάνειων θερμών στη Ρώμη

© E. Hébrard - J. Zeiller, Paris 1912

Αναπαράσταση του διοκλητιάνειου ανακτόρου (Spalatum) στο Split

Ο Διοκλητιανός αποφάσισε να εγκαταλείψει την εξουσία οικειοθελώς το 305 και αποσύρθηκε στο παλάτι που κατασκεύασε ο ίδιος (Εις παλάτιον / *Spalatum* = σημ. Split)

**Μοντέλο αναπαράστασης του ανακτόρου του Διοκλητιανού
(Spalatum) στο Σπλιτ**

Museo nazionale della civiltà romana (Ρώμη)

Φωτογρ.© George M. Groutas

http://en.wikipedia.org/wiki/Arch_of_Galerius_and_Rotunda#/media/File:Rotunda_of_Galerius_%28February_2009%29.jpg

Η «Ροτόντα» του αυτοκράτορα Γαλερίου στη Θεσσαλονίκη (306),
αρχικά «εθνικός» ναός στον τύπο του Πανθέου της Ρώμης ή προοριζόμενο μαυσωλείο του
Γαλερίου, χριστιανικός ναός από την εποχή του Κωνσταντίνου Α΄ (324-337)
(από τους παλαιότερους σωζόμενους χριστιανικούς ναούς παγκοσμίως)

http://en.wikipedia.org/wiki/Arch_of_Galerius_and_Rotunda#/media/File:Thessaloniki,_Greece_-_1930.jpg

Φωτογραφία της Αψίδας του Γαλερίου («Καμάρα») στη Θεσσαλονίκη (1930)

Η θριαμβική αψίδα (ca. 298/99-303) αποτελούσε πιθανώς μνημειακή πύλη, τμήμα ενός οκτάπυλου που σχημάτιζε τριπλή αψίδα (τα υπόλοιπα τμήματά του δεν σώζονται), κάτω από το οποίο περνούσε η Εγνατία οδός. Ένωσε τη «Ροτόντα» με το ανακτορικό συγκρότημα του Γαλερίου. Κατασκευάστηκε για τον εορτασμό της νίκης του Γαλερίου επί των Σασσανιδών Περσών στην Ανατολή και την άλωση της Κτησιφώντας το 298.

http://odysseus.culture.gr/h/3/gh3560.jsp?obj_id=19221

© Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού - ΙΣΤ΄ ΕΠΚΑ

Αναπαράσταση συγκροτήματος Γαλερίου

Φαίνονται το ανάκτορο του Γαλερίου, ο Ιππόδρομος της Θεσσαλονίκης, η «Ροτόντα» με τμήμα της Εγνατίας οδού και το οκτάπυλο της «Καμάρας» και τμήματα των τειχών και του λιμένος της Θεσσαλονίκης

Συγγραφείς και έργα για τον 4^ο αι.

- **Κόιντος Αυρήλιος Σύμμαχος, *Επιστολές***. Εθνικός συγκλητικός με πρότυπο τον Πλίνιο.
- **Λακτάντιος, *De mortibus persecutorum*** (ca. 314). Χριστιανός προσήλυτος, πρώην ρήτορας στην αυλή της Νικομήδειας, στρέφεται εναντίον των Γαλερίου και Διοκλητιανού.
- **Αμμιανός Μαρκελλίνος** (ca. 322 - τέλη 4^{ου} αι.), ***Res gestae*** (96-378, σώζονται μόνο τα βιβλία για τα έτη 353-378). Αφανάτιστος ελληνόφωνος εθνικός από τη Συρία που γράφει στη λατινική με πρότυπο τον Τάκιτο και είναι μάλλον ο αξιολογότερος ιστορικός του τέλους του αρχαίου κόσμου, μέχρι την εμφάνιση του Προκοπίου τον 6^ο αι.

Συγγραφείς και έργα για τον 4^ο αι.

- **Ιουλιανός.** Ο καίσαρας και μετέπειτα αυτοκράτορας (361-363) Ιουλιανός είχε ιδιαίτερες πνευματικές ανησυχίες. Συνέγραψε λόγους (π.χ. δύο πανηγυρικούς στον Κωνσταντίο Β΄), πραγματείες (το «**Κατά Γαλιλαίων**» στρέφεται εναντίον των χριστιανών και κυρίως ασχολείται με τον Μωυσή και την Παλαιά Διαθήκη), τη σάτιρα «**Καίσαρες**» που έβαλλε εν μέρει εναντίον του Κωνσταντίνου Α΄, τη σάτιρα «**Μισοπώγων**» για την αντιμετώπιση του ίδιου από τους Αντιοχείς, έναν ύμνο στο βασιλέα - θεό Ήλιο και **επιστολές** που διαφωτίζουν την προσωπικότητα και το πρόγραμμά του. Δυστυχώς σώζεται τμήμα του έργου του.

Συγγραφείς και έργα για τον 4^ο αι.

- **Ευνάπιος** (ca. 345 - 420), *Ιστορικά υπομνήματα* (270 - 404). Νεοπλατωνικός φιλόσοφος από τις Σάρδεις που διάκειται εναντίον των χριστιανών.
- *Χρονογράφος* ή *ημερολόγιον του 354*. Προοριζόταν ως δώρο για την πρώτη του έτους 354, δείγμα του θρησκευτικού κλίματος της εποχής.
- **Ζώσιμος** (5^{ος} - αρχές 6^{ου} αι.), *Ιστορία νέα* (Αύγουστος - 410). Φανατικός εθνικός που έφερε τα αξιώματα του *κόμητος* και *φισκοσυνηγόρου*, εκπροσωπεί την παλαιά παράδοση και ενδιαφέρεται για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις.

Συγγραφείς και έργα για τον 4^ο αι.

- **Ευσέβιος** (ca. 260 - 339), *Εκκλησιαστική ιστορία* (μέχρι το 324), *Τριακονταετηρικός* (336), *Εις τον βίον του μακαρίου Κωνσταντίνου βασιλέως*. Υπήρξε αρχικά δούλος και κατόπιν επίσκοπος της παλαιστινιακής Καισάρειας. Είναι υμνητής και μονόπλευρος υπέρ του Κωνσταντίνου Α΄. Λόγω του ύφους και του περιεχομένου των έργων του, ο Ευσέβιος θεωρείται από πολλούς ως ο πρώτος αντιπροσωπευτικός «Βυζαντινός» συγγραφέας.
- **Σωκράτης** (ca. 380 - μετά το 439), *Εκκλησιαστική ιστορία* (306-439). Δικηγόρος, το έργο του αναφέρεται παραδόξως κυρίως σε πολιτικά γεγονότα παραθέτοντας μάλιστα αυτούσια επίσημα κείμενα.

Συγγραφείς και έργα για τον 4^ο αι.

- **Πατερική λογοτεχνία** (δυτικοί συγγραφείς Αυγουστίνος [*Πολιτεία του Θεού, Εξομολογήσεις*]), Ιερώνυμος, Αμβρόσιος και ανατολικοί Βασίλειος Καισαρείας, Γρηγόριος Νύσσης, Γρηγόριος Ναζιανζηνός, Ιωάννης Χρυσόστομος κ.ά. [4^{ος}-5^{ος} αι.]).
- **Βίος Παχωμίου** (†346)
- **Βίος Αθανασίου Αλεξανδρείας** (†373)
- **Βίος Βασιλείου Καισαρείας** (†379)
- **Γρηγόριος Νύσσης, Βίος Μακρίνης**, αδελφής Βασιλείου
- **Γερόντιος, Βίος οσίας Μελάνης** (452), παρέχει σπουδαίες πληροφορίες για την οικονομική ιστορία.

**Εικονογραφία και παραστάσεις
των δύο πρώτων αυτοκρατόρων της Κωνσταντινείας
ή δεύτερης Φλαβιανής δυναστείας,
Κωνσταντίου Α΄ Χλωρού (305-306)
και του γιου του
Κωνσταντίνου Α΄ (306-337)**

Ο **καίσαρ (293-305)**
και μετέπειτα
αυτοκράτωρ (305-306)
Κωνστάντιος Α΄ Χλωρός

αριστερά : **προτομή του Constantius Chlorus** (σημ. Μουσείο Altes, Βερολίνο)

δεξιά : **φόλλις του Κωνσταντίου Χλωρού** (ρωμαϊκό νομισματοκοπείο Αλεξάνδρειας Αιγύπτου)

ως *divus*

Ο **καίσαρ** και μετέπειτα αυτοκράτωρ (305-306)

Κωνστάντιος Χλωρός

Νομίσματα του Κωνσταντίνου Α΄ (306-337)

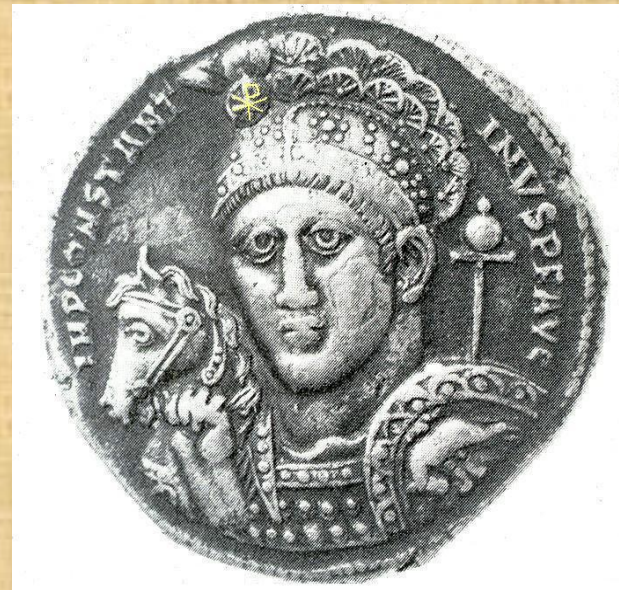
πάνω δεξιά : ο παλιός υστερορωμαϊκός *aureus*
πριν από την κωνσταντίνηια νομισματική μεταρρύθμιση

κάτω : ο μετέπειτα *solidus* που καθιέρωσε ο Κων/νος Α΄

Αριστερά : **Μαρμάρινη προτομή του Κωνσταντίνου Α΄, τμήμα κολοσσιαίου ανδριάντα του που κοσμούσε βασιλική στη Ρώμη (Μουσείο Καπιτωλίου, Ρώμη)**

Δεξιά : **Προτομή του Κωνσταντίνου Α΄ (Metropolitan Museum of Art)**

Ο Κωνσταντίνος Α΄ την ίδια περίοδο ως εθνικός και ως δυνάμει χριστιανός

Αριστερά: Χρυσό περίαπτο / μετάλλιο (313) που εικονίζει τον Κων/νο με παραστάτη (*comes*) τον *Sol Invictus* / Ανίκητο Ήλιο (τότε η κύρια λατρεία του στρατού) ή -κατ' άλλους- τον Μεγάλο Αλέξανδρο (Παρίσι, Νομισματική Συλλογή Εθνικής Βιβλιοθήκης)

Δεξιά: Ασημένιο μετάλλιο που κόπηκε στο Ticinum: Ο Κωνσταντίνος πάνοπλος με το θαυματουργό, κατά τον ίδιο, χριστόγραμμα στο κράνος και φέροντας σταυρό σε σφαίρα

Μετά τη νίκη του επί του Λικινίου (324), ο μονοκράτορας πλέον Κων/νος Α΄ αντικατέστησε τον παραδοσιακό τίτλο του *invictus* / ανίκητου με εκείνον του *victor* / νικητή, καθώς ο πρώτος θύμιζε τον (αθάνατο και άρα ανίκητο) **Μίθρα**, ενώ ο δεύτερος του επέτρεπε να συνδεθεί με τον (νικητή έναντι του θανάτου και αρωγό / προστάτη στις προσωπικές νίκες του) **Χριστό**

<http://www.touring-italy.net/tours/tour-details.php?recordid=11>

**Η θριαμβική αψίδα του Κωνσταντίνου Α΄
δίπλα στο Κολοσσαίο της Ρώμης (315)**

Φωτογραφική λεπτομέρεια

από την αψίδα του Κωνσταντίνου Α΄ στη Ρώμη

Η τιμητική θέση στην αψίδα ανήκει στον προστάτη του στρατού και του Κωνσταντίνου **Απόλλωνα - Ήλιο** και όχι στον **Δία** ή τον **Χριστό**.

Η επιγραφή της όμως επιδεικνύει τέλεια οικουμενικότητα αποδίδοντας τη νίκη άοριστα στην «έμπνευση της θεότητας» («*instictu divinitatis*») και στην «ευγενή ψυχή» του Κων/νου

(στο κάτω κάτω μέρος της εικόνας)

Το αθωράκιστο ιππικό (*equites Dalmatae [Illyriciani]*) και ιπποτοξότες ;) του **Κωνσταντίνου Α΄** ωθεί το θωρακισμένο ιππικό του ανταπαιτητή **Μαξέντιου** στον Τίβερη κατά τη μάχη της

Μιλβίας γέφυρας

The Arch of Constantine
© Steve Kershaw, licensed

Δύο φωτογρ. λεπτομέρειες
από την αψίδα του Κωνσταντίνου

Αριστερά : Η άνοδος του θεού Ηλίου

Κάτω : Η επιγραφή της αψίδας

IMP · CAES · FL · CONSTANTINO · MAXIMO · P · F · AVGUSTO · S · P · Q · R · QVOD ·
INSTINCTV DIVINITATIS · MENTIS · MAGNITVDINE · CVM · EXERCITV · SVO · TAM ·
DE · TYRANNO · QVAM · DE · OMNI · EIVS · FACTIONE · VNO · TEMPORE · IVSTIS ·
REMPVBLICAM · VLTIVS · EST · ARMIS · ARCV · TRIVMPHIS · IN · SIGNEDICAVIT

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως αυτοκράτορας (306-337) - Βιογραφικά στοιχεία

- Ο **Κωνσταντίνος Α** (306-337) ήταν γιος του **Κωνσταντίου Χλωρού**, πρώην καισαρά (293-305) και αυτοκράτορα (305-306). Η μητέρα του **Ελένη** ήταν ταπεινής καταγωγής χριστιανή και ο «γάμος» της με τον Χλωρό, η οικογένεια του οποίου ακολουθούσε την ηλιολατρία, ήταν μάλλον ένωση δεύτερης τάξης (*concupinatus*). Ο Χλωρός χώρισε την Ελένη και παντρεύτηκε τη **Θεοδώρα**, κόρη του αυτοκράτορα **Μαξιμιανού**. Από αυτόν τον γάμο προήλθε η οικογένεια του μετέπειτα αυτοκράτορα **Ιουλιανού**.
- Ο **Κων/νος Α΄** απέκτησε από την πρώτη του σύζυγο **Μινέρβα** τον **Κρίσπο**, τον οποίο έκανε *καίσαρα* και κατόπιν εκτέλεσε παρότι ήταν δημοφιλής, και από τη δεύτερη **Φαύστα** (η οποία τον υποκίνησε στη δολοφονία, αλλά εκτελέστηκε μετά επίσης από τον **Κων/νο**) τους τρεις γιους που έγιναν αργότερα αυτοκράτορες (**Κωνσταντίνο Β΄**, **Κώνσταντα Α΄** και **Κωνσταντίο Β΄**).

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως αυτοκράτορας (306-337) - Άνοδος στην εξουσία

- Το 305 ο Κωνσταντίνος και ο γιος του Μαξιμιανού **Μαξέντιος** αγνοήθηκαν κατά τη διανομή της εξουσίας, καθώς ο *αύγουστος* πλέον **Γαλέριος** ανέδειξε ως *καισαρες* τον **Σεβήρο** και τον **Μαξιμίνο Δάια**. Αυτό δημιούργησε τις συνθήκες για τις μετέπειτα συγκρούσεις και ουσιαστικά τη διάλυση της **Τετραρχίας**.
- Ο **Κωνσταντίνος** ανακηρύχθηκε αυτοκράτωρ το 306, μετά το θάνατο του πατέρα του, από τα στρατεύματα της Βρετανίας και τελικά αναγνωρίστηκε στη σύνοδο όλων των τότε *αυτοκρατόρων* στο **Καρνούτο (308)**, όπου επανήλθε για λίγο στο δημόσιο βίο ο **Διοκλητιανός**, ώστε να συμβιβάσει με το κύρος του τους ανταπαιτητές. Ο **Κωνσταντίνος** εξόντωσε τον αυτοκράτορα **Μαξιμιανό** το 310 (ο οποίος είχε επανέλθει στην εξουσία) και αργότερα εξουδετέρωσε τον γιο και αντίπαλό του **Μαξέντιο** το 312 στη μάχη της **Μιλβίας Γέφυρας** επί του ποταμού Τίβερη.₄₈

Ο Κωνσταντίνος Α΄ και ο χριστιανισμός

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως αυτοκράτορας (306-337)

Εξασφάλιση της απόλυτης εξουσίας και επαφή με τον χριστιανισμό

- Το **311** απεβίωσαν ο αυτοκράτορας **Γαλέριος** και ο αποσυρθείς από το 305 **Διοκλητιανός**. Η μετέπειτα σύγκρουση του **Κωνσταντίνου Α΄** με τον αυτοκράτορα της Ανα-τολής **Λικίνιο (308-324)** και η εξουδετέρωση και του τελευταίου υπήρξε ίσως καθοριστική για την τελική επικράτηση του χριστιανισμού κατά τα επόμενα χρόνια.
- Ο **Κωνσταντίνος** μεγάλωσε ως «εθνικός» - ηλιολάτρης, αν και η μητέρα του **Ελένη** ήταν χριστιανή. Ο ίδιος υιοθέτησε ως σύμβολο το **χριστόγραμμα (XP)** μετά τη μάχη της **Μιλβίας ή Μουλβίας γέφυρας (312)** εναντίον του (γιου του Μαξιμιανού) ανταπαιτητή **Μαξεντίου**, καθώς του απέδιδε μαγικές ιδιότητες. Αργότερα αντικατέστησε στα νομίσματά του την ηλιολατρική επιγραφή «**Sol invictus**» (ανίκητος Ήλιος) με την επιγραφή «**victor**» (= νικητής), ενώ παράλληλα άρχισε να προβάλλεται ως ανώτατος διαιτητής στις διαμάχες των χριστιανών επισκόπων, αν και ο ίδιος δεν ήταν χριστιανός.

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Η εδραίωση του χριστιανισμού

- Ο **χριστιανισμός** κέρδιζε συνεχώς έδαφος από τον 3^ο αι. μ.Χ, ενώ στα τέλη του 4^{ου} αι. κατέστη τελικά επίσημη (και ουσιαστικά μοναδική) θρησκεία του κράτους. Οι Εκκλησίες της Ανατολής αποτελούσαν πλέον ισχυρό διοικητικό μηχανισμό με μεγάλη κοινωνική επιρροή και πνευματική ακτινοβολία. Ο χριστιανισμός διέθετε αναγνωρισμένη θέση στην κοινωνία της Ανατολής ήδη από τις αρχές του 4^{ου} αι., αν και οι χριστιανοί αποτελούσαν ακόμη θρησκευτική μειονότητα, ειδικά στη Δύση.
- Η ολοκληρωτική επικράτηση του χριστιανισμού έως τον 6^ο θα επιφέρει **δραματικές αλλαγές στη κοσμοαντίληψη και σε κάθε πτυχή του κοινωνικού (ενίοτε και του κρατικού) βίου.**

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337) - Η εδραίωση του χριστιανισμού

- Ο διωγμός των χριστιανών που δεν θυσίαζαν στους αρχαίους θεούς (303-305) δεν έφερε το αποτέλεσμα που ήλπιζαν ο **Διοκλητιανός** και κυρίως ο βασικός υποκινητής **Γαλέριος**. Με το διάταγμα του **311** των εθνικών αυτοκρατόρων **Γαλερίου, Κωνσταντίνου και Λικινίου** αναστέλλονταν οι διωγμοί του παρελθόντος και επιτρεπόταν στους χριστιανούς η άσκηση της λατρείας τους. Το **313** αποφασίστηκε στο **Μεδιόλανο** η αποκατάσταση της θρησκευτικής ειρήνης και η απόδοση στους χριστιανούς της δημευθείσας εκκλησιαστικής περιουσίας.
- Μετά το **324** ο **Κωνσταντίνος Α΄** ευνοεί ωστόσο ανοικτά τον χριστιανισμό, πολιτική που συνεχίζει ο γιος του **Κωνσταντίνος Β΄**, ο οποίος απαγόρευσε την τέλεση θυσιών, τη μαντική και διέταξε το κλείσιμο εθνικών ναών. Οι αυτοκράτορες ωστόσο συνέχιζαν να φέρουν τον τίτλο του **pontifex maximus** της εθνικής λατρείας και θρησκείας έως το **379**, δηλ. έως τη βασιλεία του δυτικού αυτοκράτορα **Γρατιανού** και κυρίως του αυτοκράτορα **Θεοδοσίου Α΄**. **Τότε μόνο (και όχι επί Κων/νου Α΄) ο χριστιανισμός έγινε επίσημη και μοναδική κρατική θρησκεία.** Ο Κων/νος Α΄ αφαίρεσε γαίες των πόλεων και προσόδους των εθνικών ιερών και τις απέδωσε στην Εκκλησία.

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Η Α΄ Οικουμενική Σύνοδος (Νίκαια Βιθυνίας - 325) και ο αρειανισμός

- Η Α΄ Οικουμενική Σύνοδος πραγματοποιήθηκε στα ανάκτορα της Νίκαιας (325), παρουσία του Κωνσταντίνου που υιοθέτησε κατά την εμφάνισή του το ιερατικό, μεγαλοπρεπές και απόκοσμο ύφος του αυτοκράτορα - δεσπότη. Ο Κων/νος συγκάλεσε τους επισκόπους από την αυτοκρατορία του παρέχοντάς τους το προνόμιο της χρησιμοποίησης του δημοσίου δρόμου για να προσέλθουν στη Νίκαια. Στόχος της συνόδου ήταν η αντιμετώπιση της διδασκαλίας του ιερέα Αρείου («ο Υιός είναι κτίσμα ξεχωριστό του Θεού») και της διαμάχης με τον επίσκοπο Αλεξανδρείας Αλέξανδρο για τη φύση του Χριστού.
- Η σύνοδος αυτή των 300 επισκόπων (μόνο 5 από τη Δύση), συνέταξε τα πρώτα 7 άρθρα του Συμβόλου της Πίστεως, καθόρισε το «ομοούσιον Πατρός και Υιού» και καταδίκασε τον Άρειο, ο οποίος ωστόσο αργότερα αποκαταστάθηκε, ενώ ο Κων/νος βαπτίστηκε λίγο πριν πεθάνει από Αρειανό ιεράρχη. Αρειανός ήταν και ο γιος του Κωνσταντίνος Β΄ (επέβαλε μάλιστα τον αρειανισμό με τις συνόδους του Σιρμίου και του Ρίμινι), ενώ Αρειανοί βαπτίσθηκαν και οι Γότθοι. Στα μέσα του 4^{ου} αι. φαινόταν λοιπόν ότι ο αρειανισμός θα επικρατούσε, πράγμα που τελικά δεν συνέβη.

Οι λόγοι της σταδιακής μεταστροφής του Κωνσταντίνου προς τον χριστιανισμό και της πολιτικής που ακολούθησε υπέρ της Εκκλησίας διχάζουν την έρευνα :

- Πολλοί θεωρούν ότι **οφειλόταν καθαρά σε ειλικρινή εσωτερική - προσωπική πίστη στο χριστιανισμό.**
- Άλλοι αποδίδουν τη μεταστροφή του στη **δυνατότητα συγχώρεσης που προσέφερε η Εκκλησία**, ειδικά μετά τις τρομερές οικογενειακές δολοφονίες (ο Κωνσταντίνος διέταξε να εκτελεστεί αδίκως ο πολύ αγαπητός πρωτότοκος γιος του **καίσαρας Κρίσπος**, μετά από διαβολή της δεύτερης συζύγου του **Φαύστας** που επιθυμούσε να τον διαδεχθούν οι 3 δικοί της γιοι, και κατόπιν μετανιωμένος θανάτωσε και την Φαύστα).
- Άλλοι ερευνητές πιστεύουν ότι ο Κωνσταντίνος διείδε ότι **μέσω του χριστιανισμού και της Εκκλησίας μπορούσε να στηρίξει το νέο καθεστώς** που ήθελε να επιβάλει, δηλαδή μιας **δεσποτικής, κληρονομικού χαρακτήρα, «ελέω Θεού» απόλυτης μοναρχίας.**
- Τέλος, ορισμένοι μελετητές θεωρούν ότι ο Κωνσταντίνος έζησε στην πραγματικότητα όλη του τη ζωή ως **«εθνικός» ή «ηλιολάτρης»**, ενώ άλλοι πιστεύουν ότι επιχείρησε έ-ναν **συγκερασμό του χριστιανισμού με την ηλιολατρία** τοποθετώντας τον εαυτό του ως «θεϊκού» / εκλεκτού ηγεμόνα στον πυρήνα αυτής της νέας πίστης - θρησκείας.

Η ίδρυση της Κωνσταντινούπολης

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Η διαμονή των αυτοκρατόρων εκτός Ρώμης και η ίδρυση της Κωνσταντινούπολης

- Έδη από τον 3^ο αι. οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες διέμεναν κυρίως σε πόλεις που ήταν σχετικά κοντά στα σύνορα, τα οποία αντιμετώπιζαν συνεχείς απειλές, και όχι πλέον στη **Ρώμη**. Η τελευταία πάντως συνέχιζε να αποτελεί (τυπικά) την πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας, ήταν η μεγαλύτερη πόλη του κράτους, έδρα της αρχαίας Συγκλήτου, ιδεατό σημείο και ένα τεράστιο «μουσείο» με μεγάλη αίγλη.
- Ο Διοκλητιανός είχε χρησιμοποιήσει ως έδρα του τη **Νικομήδεια**, ενώ και οι πόλεις **Αντιόχεια**, **Θεσσαλονίκη**, **Τρεβηροί** (ή Αυγούστα Τριβηρών), **Αρελάτη** και **Λουτέτια** (ή Παρίσιοι) Γαλατίας, **Σίρμιο**, **Σαρδική** (σημ. Σόφια), **Μεδιόλανο** (σημ. Μιλάνο), **Ραβέννα** καθώς και άλλα αστικά κέντρα και φρούρια χρησιμοποιήθηκαν ως αυτοκρατορικές έδρες κατά τον 4^ο αι. από αυτοκράτορες όπως οι **Γαλέριος**, **Λικίνιος**, **Κωνστάντιος Β΄**, **Ιουλιανός** κ.ά., ακόμη δηλαδή και μετά την ίδρυση της Κων/πολης.

**Με μαύρο χρώμα και πλάγια γράμματα δηλώνονται
οι πόλεις που αποτέλεσαν έδρες αυτοκρατόρων
από τα τέλη του 3^{ου} και κατά τον 4^ο αι.**

Ιστορία του ελληνικού έθνους,
Τόμος Ζ΄

© Εκδοτική Αθηνών

**Από τα μέσα του 4^{ου} αι. και εξής η Ρώμη και η Κωνσταντινούπολη
διοικούνται (εκάστη) από έναν *έπαρχο πόλεως* (λατ. *praefectus urbi*),
ομοιόβαθμο του *επάρχου πραιτωρίου***

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Ίδρυση Κωνσταντινούπολης - μετατόπιση του κέντρου βάρους στην Ανατολή

- Το 324 **Κωνσταντίνος Α΄** επιθυμούσε, ως μονοκράτορας πλέον, να ιδρύσει μια νέα έδρα στην **Ανατολή**, όπου μετατοπιζόταν το κέντρο βάρους του κράτους (ο **Διοκλητιανός** είχε εξάλλου κρατήσει για τον εαυτό του την Ανατολή, εξαιρουμένων των Βαλκανίων, το 293). Η **Ρώμη** ήταν στη Δύση και αποκλειστικά συνδεδεμένη με την παλαιά εθνική παράδοση, ενώ η Ανατολή ήταν πιο εκχριστιανισμένη, πιο συμπαγής πληθυσμιακά, πιο πολυπληθής και διέθετε σύνορα που αντιμετώπιζαν τότε μεγαλύτερα προβλήματα (Περσικό σύνορο, Δούναβης).
- Ο Κων/νος κατέληξε τελικά στο **Βυζάντιο**, αρχαία αποικία των Μεγαρέων στα σύνορα Ευρώπης - Ασίας, αφού σκέφθηκε το Ίλιον / Τροία (!), τη Νικομήδεια και άλλες πόλεις. Είχε μάλιστα ξεκινήσει εργασίες στο Ίλιον, προτού αποφασίσει υπέρ του στρατηγικότερου Βυζαντίου.

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Ίδρυση Κωνσταντινούπολης - μετατόπιση του κέντρου βάρους στην Ανατολή

- Η μετέπειτα γνωστή ως **Κωνσταντινούπολη** ιδρύθηκε στη θέση του αρχαίου **Βυζαντίου**, το οποίο ουσιαστικά αρχικά απλώς εξωραΐστηκε με νέα τείχη, δημόσια οικοδομήματα και χριστιανικούς και εθνικούς ναούς.

- Η πόλη ιδρύθηκε ως **Δεύτερη** (= Altera) **Ρώμη**. Το **324 μ.Χ.** πραγματοποιήθηκε η **θεμελίωσή της**, ενώ το **330** **εγκαίνιά της** (η Κων/πολη συνέχισε βεβαίως να αποτελεί και μετά το 330 ένα μεγάλο εργοτάξιο προσελκύοντας όλο και περισσότερους ανθρώπους). Στα εγκαίνια του 330 συμμετείχαν ενεργά και **ε-θνικοί** ιεροφάντες και τελεστές, σύμφωνα με τη ρωμαϊκή θρησκευτική και κρατική παράδοση. Συνεπώς, η πληροφορία του βιογράφου του Κων/νου **Ευσέβιου** ότι η Κων/πολη «δεν είχε κηλιδωθεί από το βδέλυγμα της ειδωλολατρίας» δεν είναι ορθή.

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Ίδρυση Κωνσταντινούπολης - μετατόπιση του κέντρου βάρους στην Ανατολή

- Η νέα πόλη διέθετε Καπιτώλιο και άλλους εθνικούς ναούς, ενώ οι πρώτοι χριστιανικοί ναοί ήταν ολιγάριθμοι. Ο Κωνσταντίνος δημιούργησε μία **δεύτερη Σύγκλητο** στην Κων/πολη, προσπαθώντας να προσελκύσει σε αυτήν και Ρωμαίους συγκλητικούς. Επίσης, έδωσε προνόμια σε όσους επρόκειτο να κατοικήσουν στη νέα πόλη, όπως η δωρεάν διανομή άρτου (*annona civica*). Κατασκεύασε και ένα χερσαίο τείχος, το οποίο αντικαταστάθηκε έναν αιώνα αργότερα από το δυτικότερο και πολύ πιο ισχυρό Θεοδοσιανό.

- Η ίδρυση της Κων/πολης σηματοδοτεί την οριστική μετατόπιση του κέντρου βάρους της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας στην Ανατολή. Επρόκειτο ωστόσο να περάσουν ορισμένες δεκαετίες συνεχούς ανάπτυξης, ώστε η Κων/πολη να ξεπεράσει τις υπόλοιπες ανατολικές μητροπόλεις (Αντιόχεια, Αλεξάνδρεια, Έφεσος) και να εμπεδωθεί στη συνείδηση του κόσμου ως αδιαμφισβήτητη και μοναδική πρωτεύουσα, όπου θα παρέμεναν μόνιμα οι αυτοκράτορες.

Urbs Roma,
η παλαιά πρωτεύουσα

Κωνσταντινούπολη,
η νέα πρωτεύουσα
της Ανατολής

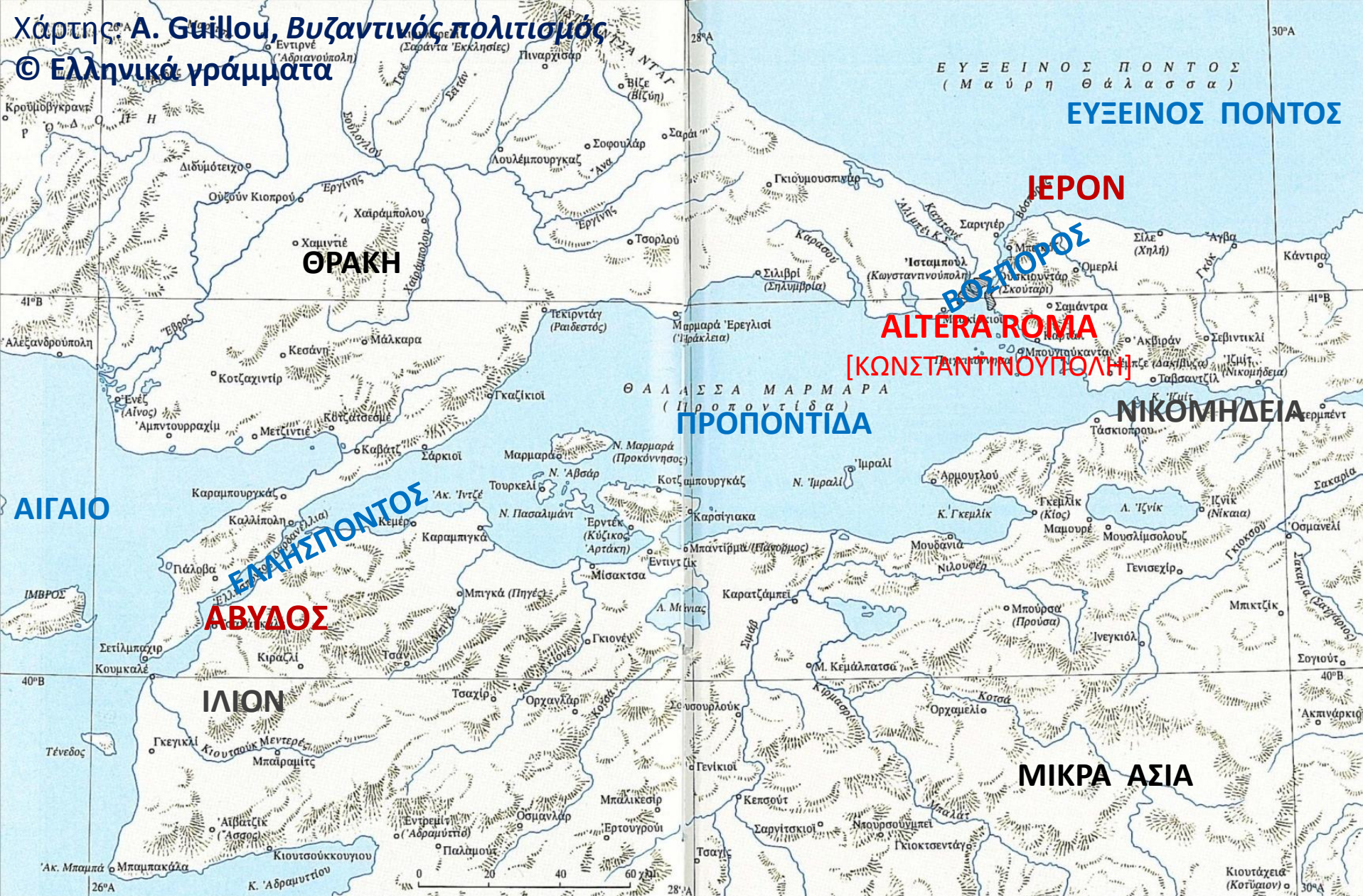
Ο προσωποποιημένες πρωτεύουσες της αυτοκρατορίας

Φωτογρ.: © JoJan

http://en.wikipedia.org/wiki/Mise_en_abyme#mediaviewer/File:Istanbul.Hagia_Sophia075.jpg

Μεταγενέστερο ψηφιδωτό μωσαϊκό από τη νοτιοδυτική είσοδο του ναού της **Αγίας Σοφίας** που απεικονίζει τους **Κωνσταντίνο Α΄** και **Ιουστινιανό Α΄** να προσφέρουν στη Θεοτόκο και τον Ιησού Χριστό την Κωνσταντινούπολη και την Αγία Σοφία αντίστοιχα

**ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΘΡΑΚΗ - ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ - ΠΡΟΠΟΝΤΙΔΑ -
ΣΤΕΝΑ ΕΛΛΗΣΠΟΝΤΟΥ ΚΑΙ ΒΟΣΠΟΡΟΥ**

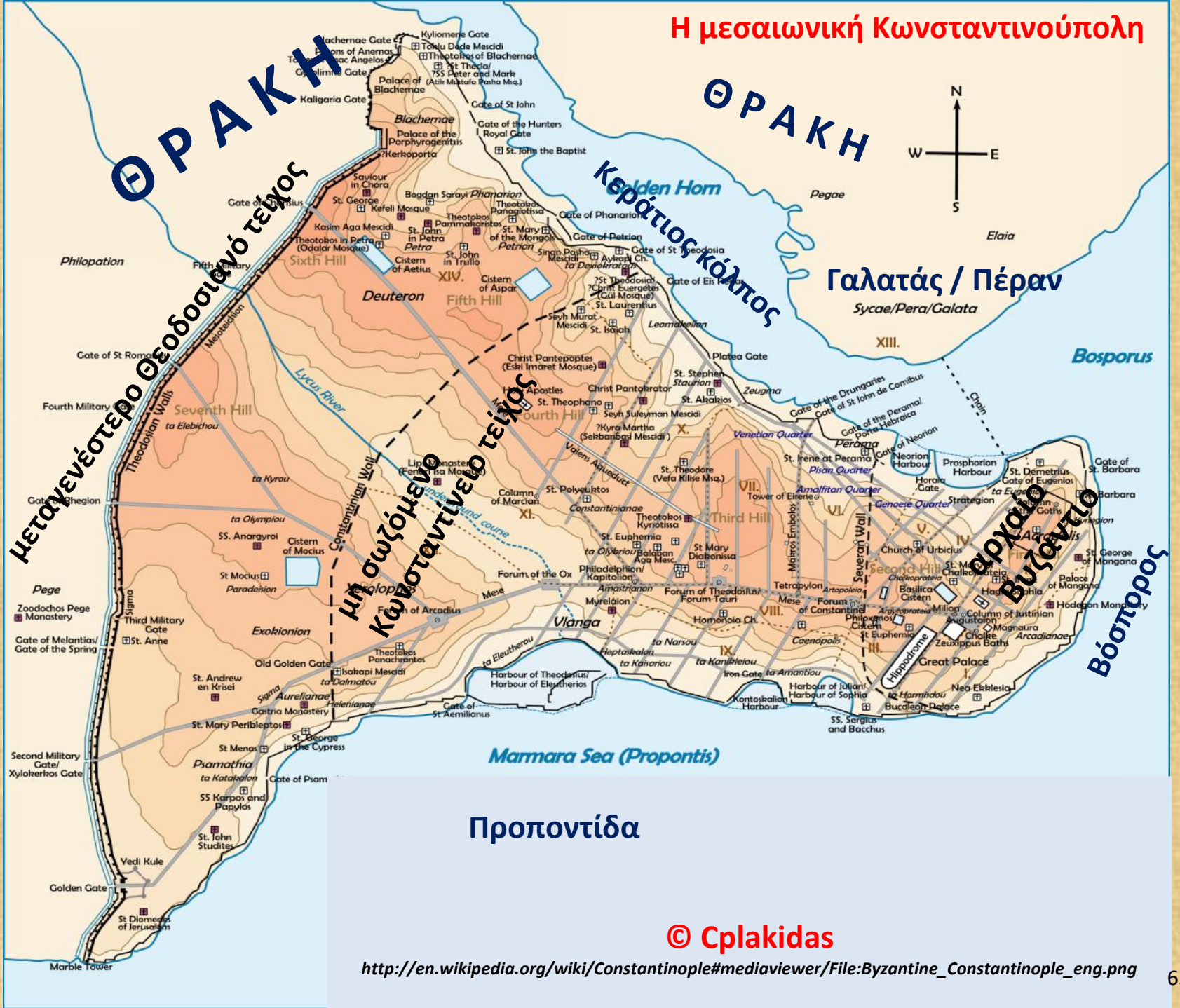
© Byzantium 1200
Used under permission

Αναπαράσταση της παλαιάς πόλης του Βυζαντίου έως το 324

(στη βορειοανατολική άκρη της θρακικής χερσονήσου της μετέπειτα Κωνσταντινούπολης, στη συμβολή του στενού του Βοσπόρου με τον Κεράτιο κόλπο)

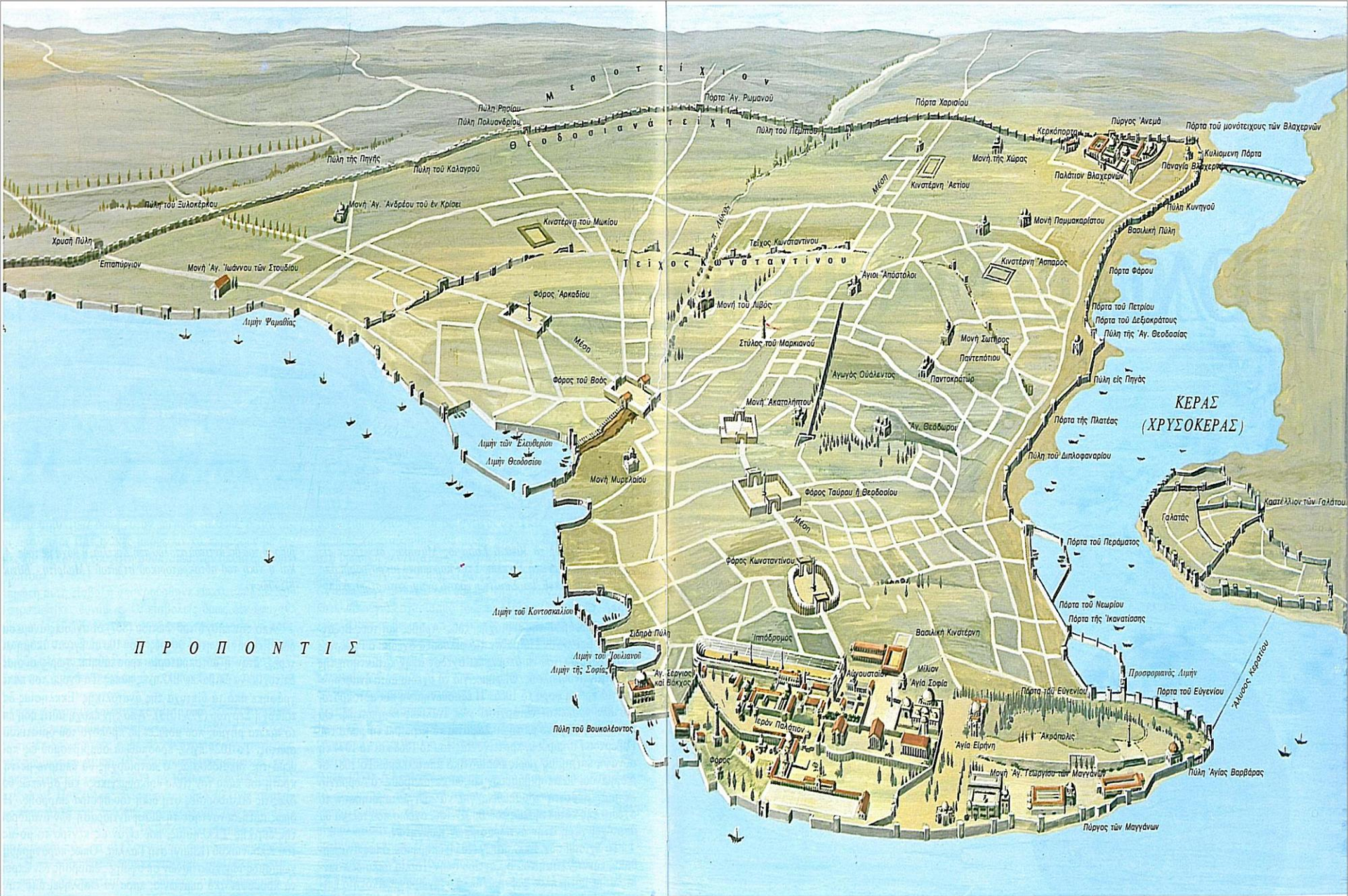
Η μεσαιωνική Κωνσταντινούπολη

Προποντίδα

© Cplakidas

http://en.wikipedia.org/wiki/Constantinople#mediaviewer/File:Byzantine_Constantinople_eng.png

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΗΣ

Τμήμα της «**Tabula Peutingeriana**» (Βιέννη, Αυστριακή Εθνική Βιβλιοθήκη), όπου εικονίζεται η **Κωνσταντινούπολη ως ένθρονη γυναίκα** στεφανωμένη. Φέρει ασπίδα & δόρυ και δείχνει τον κίονα από πορφυρίτη με τον **ανδριάντα του Κωνσταντίνου Α΄ ως «λάμπωντος Ηλίου»**.

Ο χάρτης αποτελεί μεσαιωνικό αντίγραφο αρχαίου χάρτη του Ρωμαϊκού κράτους, της Μέσης Ανατολής και της Ινδίας. Απεικονίζει 555 πόλεις, θάλασσες, ποτάμια, δάση, όρη, δρόμους (σε μη πραγματική κλίμακα) και αποστάσεις.

© *Byzantium 1200*
Used under permission

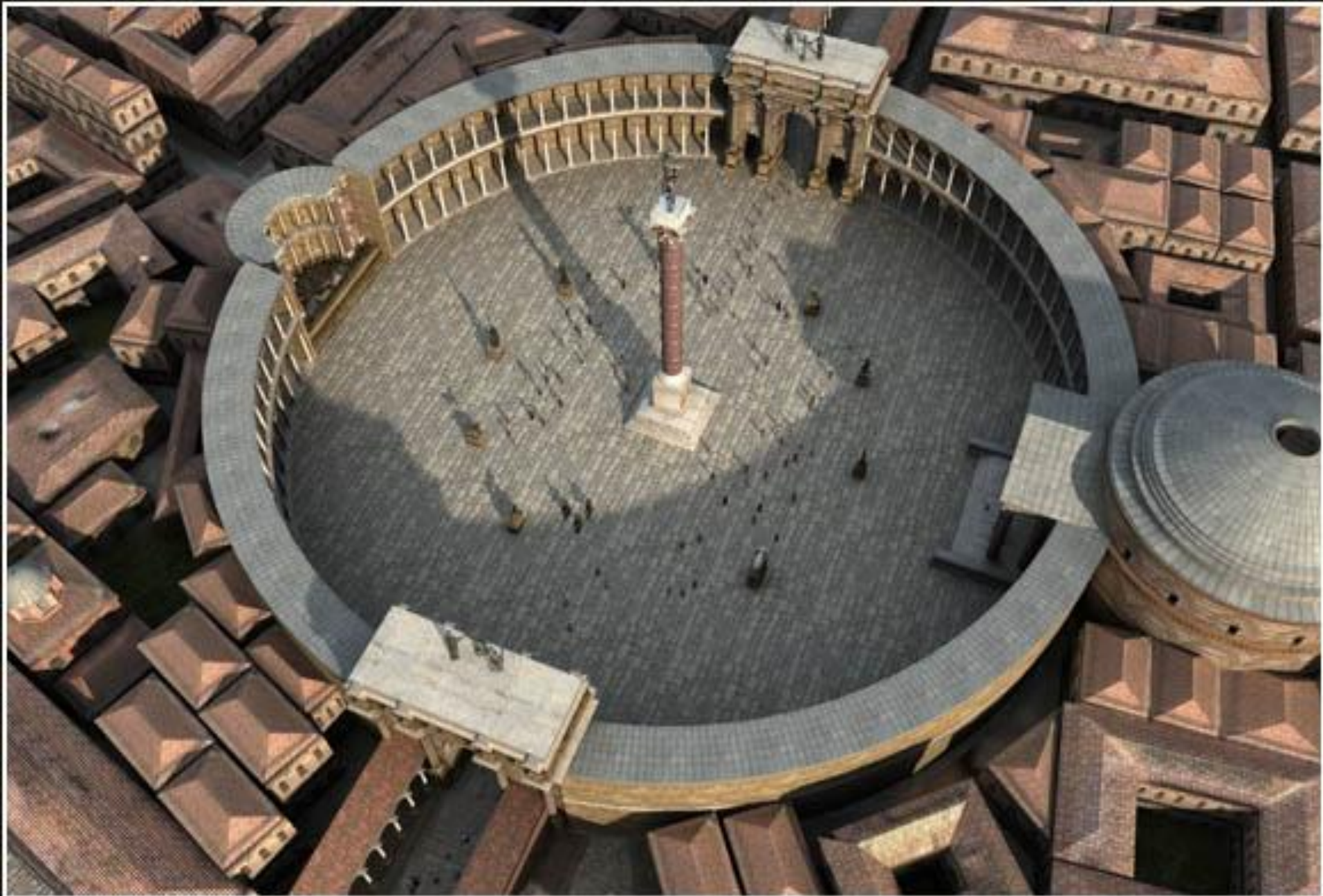
Το λεγόμενο **FORUM CONSTANTINI** είχε κατασκευαστεί ακριβώς έξω από τα παλαιά τείχη του Βυζαντίου. Ο κίονας με τον ανδριάντα του Κων/νου σωζόταν μέχρι το 1106, ενώ η πλατεία ήταν άθικτη μέχρι το 1204. Το κτίριο της Συγκλήτου βρισκόταν στη βόρεια πλευρά της. ⁶⁸

Προσπάθεια
αναπαράστασης
του κίονα από
πορφυρίτη
με τον απολλώνιο
ανδριάντα του
Κωνσταντίνου Α΄
ως «λάμπωντος Ηλίου»
με ακτινωτό στέμμα στο
FORUM CONSTANTINI

J. Bardill, *Constantine: Divine Emperor of the Christian Golden Age*
(Cambridge University Press)

© *Byzantium 1200*
Used under permission

Αναπαράσταση του **FORUM CONSTANTINI** (στα δεξιά το κτίριο της Συγκλήτου Κων/πόλεως)

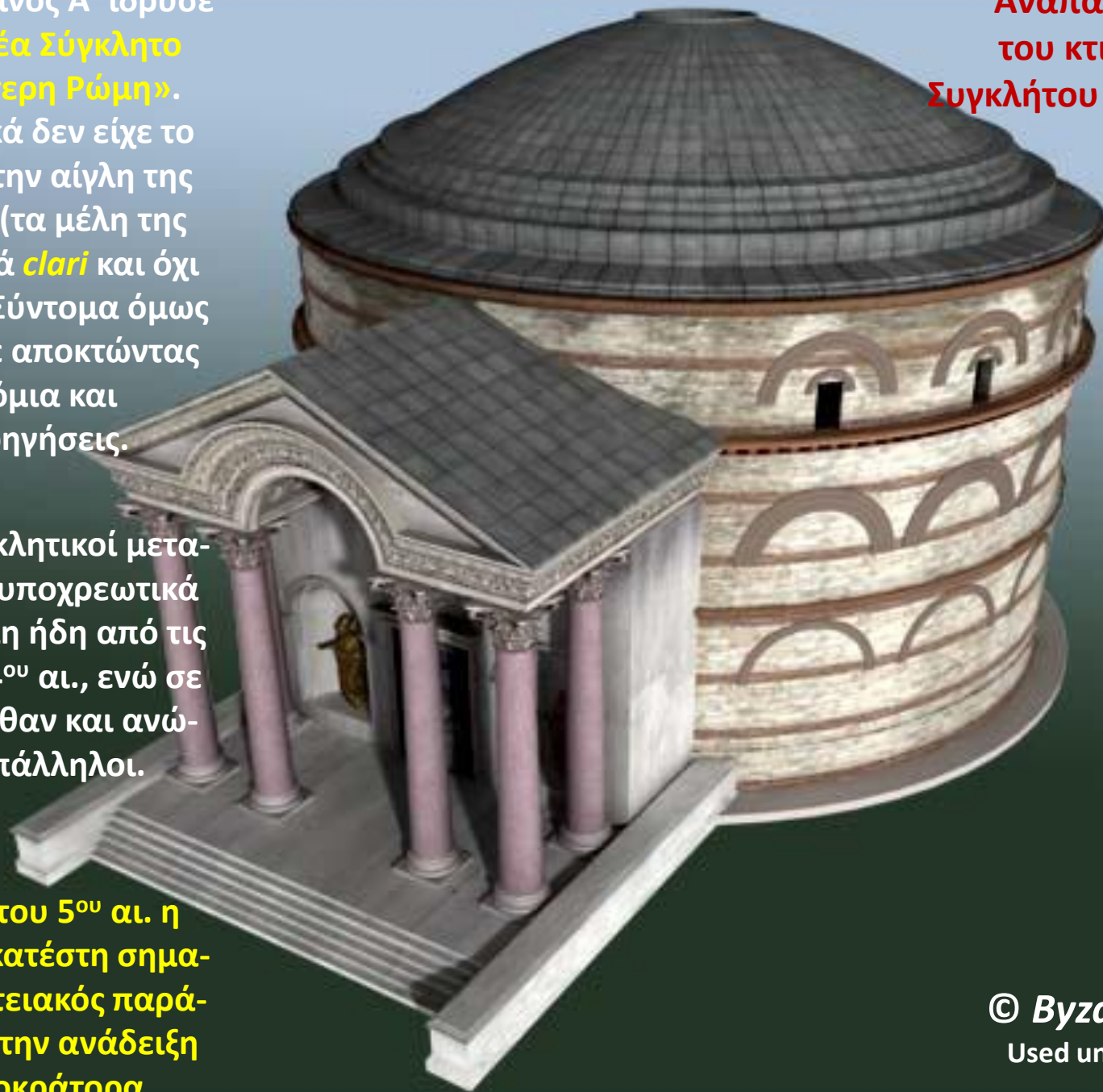
© *Byzantium 1200* Used under permission

**Αναπαράσταση
του κτιρίου της
Συγκλήτου Κων/πόλεως**

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ίδρυσε
εξαρχής **νέα Σύγκλητο**
στη «Δεύτερη Ρώμη».
Αυτή αρχικά δεν είχε το
κύρος και την αίγλη της
ρωμαϊκής (τα μέλη της
ήταν αρχικά **clari** και όχι
clarissimi). Σύντομα όμως
ενισχύθηκε αποκτώντας
προνόμια και
επιχορηγήσεις.

Πολλοί συγκλητικοί μετα-
κινήθηκαν υποχρεωτικά
από τη Ρώμη ήδη από τις
αρχές του 4^{ου} αι., ενώ σε
αυτή εισήλθαν και ανώ-
τατοι υπάλληλοι.

**Στα μέσα του 5^{ου} αι. η
σύγκλητος κατέστη σημα-
ντικός πολιτειακός παρά-
γοντας για την ανάδειξη
του αυτοκράτορα.**

© *Byzantium 1200*
Used under permission

© *Byzantium 1200*
Used under permission

Μπροστά από την κύρια είσοδο στο αίθριο υπήρχαν κίονες από πορφυρίτη με γλυπτά των Τετραρχών που ίσως προέρχονταν από το ανάκτορο του Διοκλητιανού στη Νικομήδεια. Τα δύο ζεύγη θεωρήθηκε αργότερα ότι απεικόνιζαν την «αδελφική αγάπη» των γιων του Κων/νου και γι' αυτό το κτήριο αποκλήθηκε **Φιλαδέλφειον**.

© Nino Barbieri

http://en.wikipedia.org/wiki/Tetrarchy#/media/File:Venice_%E2%80%93_The_Tetrarchs_03.jpg

Τα συγκεκριμένα γλυπτά των ουσιαστικά **Τετραρχών** γιων του Κωνσταντίνου (από πορφυρίτη λίθο) μεταφέρθηκαν από τους Βενετούς σταυροφόρους στη Βενετία, μετά την άλωση και λεηλασία της Κωνσταντινούπολης κατά την Δ΄ Σταυροφορία (1204), και τοποθετήθηκαν στον εκεί Άγιο Μάρκο.

Η προέλευσή τους ταυτίστηκε όταν το ένα πόδι ενός «Τετράρχη» βρέθηκε σε ανασκαφή στην Κων/πολη.

Οι μεταρρυθμίσεις του Κωνσταντίνου Α΄

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Κεντρικές διοικητικές μεταρρυθμίσεις

- Επί Κων/νου η αυτοκρατορική αυλή αρχίζει να αποκτά βυζαντινή όψη. Οι ανώτατοι αξιωματούχοι, με τίτλους χαρακτηριστικούς που θα διατηρηθούν τους επόμενους αιώνες, επιτελούν λειτουργίες που «περιστρέφονται» γύρω από τον «**ιερό κοιτώνα**» (*sacrum cubiculum*).
- Το αυτοκρατορικό συμβούλιο της πρώιμης αυτοκρατορικής περιόδου (*principatus*) αντικαταστάθηκε πλέον (περίοδος του *dominatus* / δεσποτείας) από το **κονσιστώριον**, τα μέλη του οποίου (*comites* = παραστάτες) στέκονταν όρθιοι ενώπιον του αυτοκράτορα (*consisto* = στέκομαι). Ο χαρακτηρισμός του βασιλικού συμβουλίου και ως **σιλέντιου** / **silentium**, επειδή τα μέλη του σιωπούσαν έναντι του αυτοκράτορα, δηλώνει το ίδιο περίπου πράγμα.

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Κεντρικές διοικητικές μεταρρυθμίσεις

- Αναδιοργάνωση της αυτοκρατορικής γραμματείας σε καινούρια βάση. Επικεφαλής της τίθεται ο **quaestor sacri palatii** (κοιαίστωρ) ως υπεύθυνος για την σύνταξη των επίσημων εγγράφων και νομικός σύμβουλος του αυτοκράτορα.
- Το 320 εμφανίζεται το αξίωμα του **magister officiorum** (μάγιστρος των θείων οφφικίων) που προϊσταται των **officia** ή **scrinia**, δηλαδή των τμημάτων της αυτοκρατορικής γραμματείας, καθώς και των **scolae palatinae** (σχολές), δηλαδή της ανακτορικής φρουράς, ενώ παράλληλα ελέγχει και τα εργαστήρια κατάσκευής οπλισμού (**fabricae**), την «αγγαρεία» (**cursus publicus** ή **δημόσιος δρόμος**), δηλαδή το κρατικό ταχυδρομείο, και τέλος τους ταχυδρόμους - αστυνομικούς (**agentes in rebus** ή **μαγιστριανοί**).

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Κεντρικές διοικητικές μεταρρυθμίσεις

- Η διοικητική μεταρρύθμιση του Κων/νου ολοκληρώθηκε με τη δημιουργία πολύπλοκων κεντρικών διοικητικών υπηρεσιών. Επικεφαλής τοποθετήθηκαν **κόμητες** με υποδιοικητές **πριμικήριους** σε επιμέρους «γραφεία» Πιο συγκεκριμένα:
- Ο **comes sacrarum largitionum** (κόμης των θείων θησαυρών) ήλεγχε το νόμισμα, τα μεταλλεία, τα συστήματα (*corpora*) επαγγελματιών (λ.χ. υφαντουργών, πορφυροβαφών, μεταφορέων), επόπτευε το εμπόριο και διέθετε ταμείο με έσοδα από διάφορους φόρους, πλήρωνε μισθούς και δώρα. Η υπηρεσία του ωστόσο δεν επενέβαινε στην είσπραξη των φόρων που γινόταν απ' τους κυβερνήτες των **επαρχιών** και την **επαρχότητα πραιτωρίου**.

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Κεντρικές διοικητικές μεταρρυθμίσεις

- Ο **comes rerum privatarum** (κόμης των θείων πριβάτων ή της ιδικής περιουσίας) ελέγχει τις γαίες του θρόνου και τις προσωπικές του αυτοκράτορα.
- Ο τίτλος του **κόμητος** δόθηκε και σε συνοδούς του αυτοκράτορα Κων/νου αλλά και σε στρατιωτικούς και πολιτικούς αξιωματούχους που ήταν επικεφαλής της επαρχιακής διοίκησης.
- Ο Κων/νος έδωσε νέο περιεχόμενο και στον παλαιό λησμονημένο τίτλο του **πατρικίου** παραχωρώντας τον σε μικρό αριθμό φίλων του, συνήθως ταπεινής καταγωγής.

Νέες κεντρικές υπηρεσίες της αυτοκρατορίας κατά τον 4^ο αι.

Συνοπτικά:

- ***quaestor sacri palatii*** (= υπηρεσία του «κοιαίστορος του ιερού παλατίου»)
- ***magister officiorum*** (= υπηρεσία του «μαγίστρου των οφφικίων»)
- ***comitiva sacrarum largitionum*** (= υπηρεσία των «θείων θησαυρών»)
- ***comitiva rerum privatum*** (= υπηρεσία της «ειδικής περιουσίας»)
- ***sacellum*** (= ταμείο της «σακέλλης»)

Σημ. : Αρκετά αργότερα θα προστεθεί και η ***comitiva sacri patrimonii***

Σημ. 2 : Οι ανωτέρω υπηρεσίες καταργούνται τον 7^ο και αντικαθίστανται από άλλες με ελληνικές ονομασίες.

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις

- Πριν από τους **Διοκλητιανό** και **Κων/νο**, ο ρωμαϊκός στρατός παρατασσόταν κατά **λεγεώνες** στα σύνορα του κράτους, με μοναδική γενική εφεδρεία τις αναξιόπιστες πολιτικά μονάδες των **πραιτωριανών** στη Ρώμη που δεν ήταν σε θέση να προστρέξουν έγκαιρα στα σημεία των συνόρων που κινδύνευαν. Το πρόβλημα ήταν πως θα αντιμετωπίζονταν οι ξένες εισβολές, χωρίς να απογυμνώνονται άλλα σημεία των συνόρων από τους υπερασπιστές τους. Η λύση που δόθηκε ήταν η διάκριση του στρατού σε **στρατό προκάλυψης και ανάσχεσης** & σε **κύριο στρατό αντεπίθεσης και κρούσης**, ενώ παράλληλα δημιουργήθηκαν και **επίλεκτα σώματα που ήταν κοντά στον αυτοκράτορα** και κάλυπταν την πρωτεύουσα (***praesentales***).
- Έτσι, δημιουργήθηκε μία τριπλή κλιμάκωση των βυζαντινών δυνάμεων από τα σύνορα έως την αυτοκρατορική έδρα: ***limitanei* - *comitatenses* - *praesentales***.

Ο Κωνσταντίνος Α΄ ως μονοκράτορας (324-337)

Στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις

- Επί **Κων/νου** ολοκληρώθηκαν οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις των προηγούμενων χρόνων. Ο πρωτοβυζαντινός στρατός είναι εν πολλοίς προϊόν των μεταρρυθμίσεων του **Κων/νου**. Μεγάλες στρατιωτικές διοικήσεις ή στρατιές έδρευαν στο εξής στις *επαρχίες* του κράτους. Ονομάζονταν **magisteria militum** και είχαν ως επικεφαλής ανάλογους διοικητές, ενώ οι άνδρες τους αποκαλούνταν **comitatenses**. Οι λεγεώνες που τα αποτελούσαν απαρτίζονταν στο εξής μόνο από 1.000 άνδρες εκάστη. Οι ανώτατοι αρχηγοί του στρατού ήταν οι 2 **magistri equitum** και **peditum**.
- Οι **limitanei**, από την άλλη, διασφάλιζαν τα σύνορα από μικροεπιδρομές και προσπαθούσαν να συγκρατήσουν τον εχθρό, έως ότου φθάσουν οι ενισχύσεις από τα **magisteria militum**. Κάθε τομέας της γραμμής των συνόρων υπαγόταν σε **δούκα** που διοικούσε ανάλογο αριθμό συνοριακών στρατιωτών. Κατά την περίοδο σύνταξης του κατάλογου αξιωμάτων «**Notitia Dignitatum**» (αρχές 5^{ου} αι.) υπήρχαν **13** συνοριακά **δουκάτα**.

Η τριπλή κλιμάκωση των ύστερων ρωμαϊκών / πρωτοβυζαντινών δυνάμεων από τα σύνορα του κράτους έως την αυτοκρατορική έδρα (4^{ος} - αρχές 7^{ου} αι.):

1. **LIMITANEI** στα σύνορα οργανωμένοι σε **ΔΟΥΚΑΤΑ** και μικρές λεγεώνες
2. **COMITATENSES** στο εσωτερικό ενταγμένοι στις στρατιές **MAGISTERIA MILITUM**
3. **COMITATENSES PALATINI** ή **PRAESENTALES** στα 2 **MAGISTERIA MILITUM IN PRAESENTI** κοντά στον αυτοκράτορα και στις γειτονικές επαρχίες της πρωτεύουσας

επίσης τα ανακτορικά σώματα:

SC[H]OLAE PALATINAE υπό τον **MAGISTER OFFICIORUM**

PROTECTORES DOMESTICI υπό τον **COMES DOMESTICORUM**

**ΟΠΩΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΘΗΚΕ ΗΔΗ,
ΑΠΟ ΤΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΥ (284-305)**

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΘΗΚΕ,

ΕΝΩ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΔΙΑΧΩΡΙΣΤΗΚΕ ΕΝΤΕΛΩΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ

Η ΤΡΙΠΛΗ ΚΛΙΜΑΚΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 4^{ου} αι.,

ΜΕΤΑ ΤΙΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΥ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Α

ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ ΤΟΥΣ,

ΗΤΑΝ ΠΛΕΟΝ Η ΕΞΗΣ :

- 4 **επαρχότητες** ή **υπαρχίες πραιτωρίου** (*praefecturae praetorio*) με επιμέρους 2-5 διοικήσεις: **α) Γαλλιών**, **β) Ιλλυρικού - Ιταλίας - Αφρικής**, **γ) Ιλλυρικού** [διοικ. Δακία - Μακεδονία], **δ) Ανατολής** [διοικ. Θράκη - Ασιανή - Ποντική - Ανατολή - Αίγυπτος]

Οι **επαρχότητες πραιτωρίου** διοικούνται από **επάρχους πραιτωρίου** (πρώην στρατιωτικός τίτλος)

Η **επαρχότητα πραιτωρίου** χάνει τις στρατιωτικές της αρμοδιότητες κατά τους 4^ο - 5^ο αι.

-
- 12-15 **διοικήσεις** (*dioeceses*), υπό **βικαρίους**, με επιμέρους **επαρχίες**

Οι **βικάριοι** καταργούνται ουσιαστικά αργότερα από τον Ιουστινιανό Α΄ (527-565)

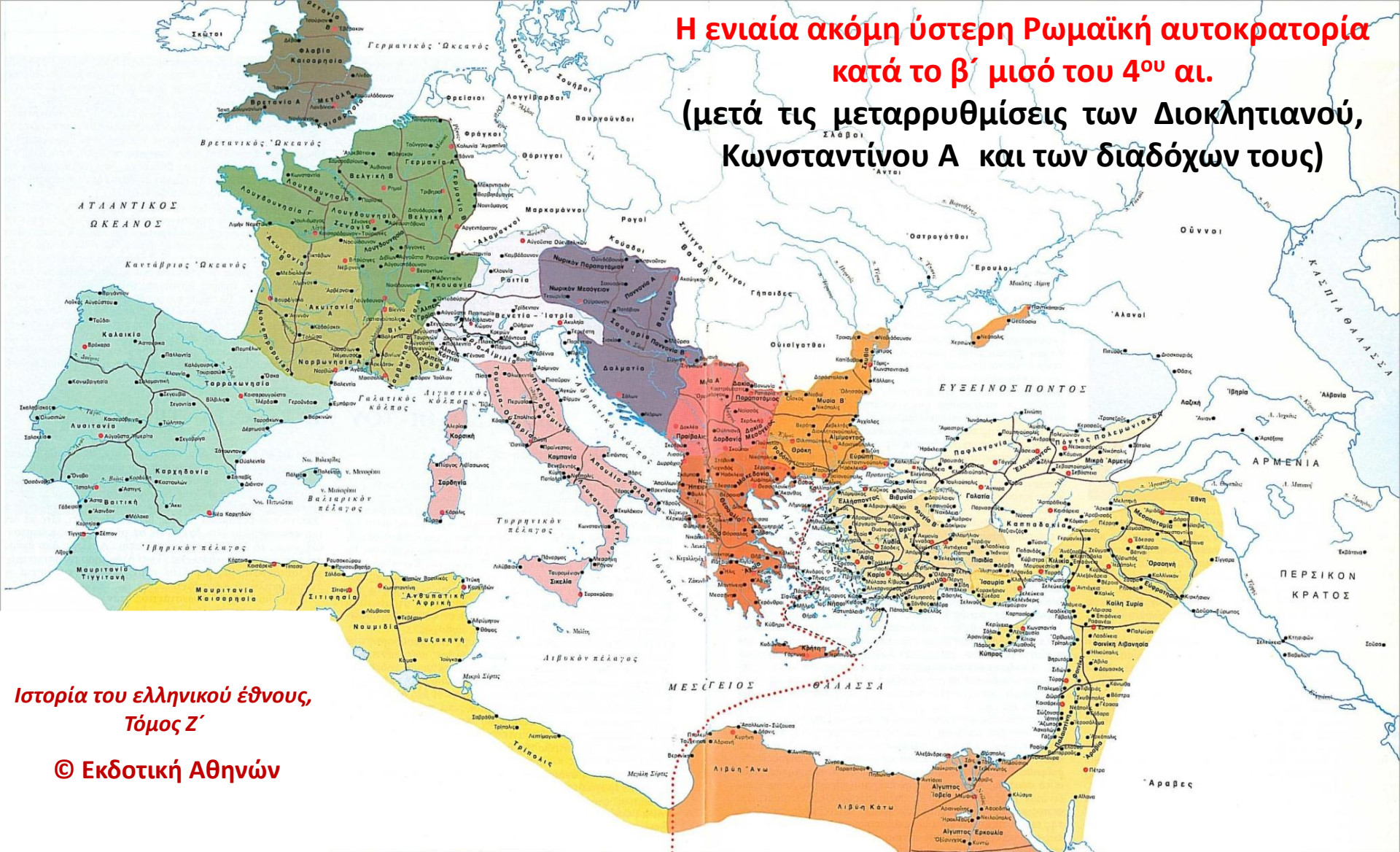
-
- 100-120 **επαρχίες** (*provinciae*) υπό *iudices*, *(pro)consulares*, *correctores*, *praesides* ή *rectores* (ελλ. **ηγεμόνες**, **[ανθ]υπατικοί**, **άρχοντες**, **επανορθωτές**)

Ο αριθμός των **επαρχιών** υπερδιπλασιάστηκε δια της διχοτόμησης των παλαιών **επαρχιών**

(**100 επαρχίες** επί Διοκλητιανού, αντί των **45** του 3^{ου} αι., και **120** επί Κων/νου Α΄)

Η διαίρεση απέβλεπε στη δημιουργία μικρότερων ενοτήτων που θα διέθεταν λιγότερες πόλεις και θα μπορούσαν να εποπτεύονται καλύτερα

Η ενιαία ακόμη ύστερη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία κατά το β' μισό του 4^{ου} αι. (μετά τις μεταρρυθμίσεις των Διοκλητιανού, Κωνσταντίνου Α και των διαδόχων τους)

Ιστορία του ελληνικού έθνους,
Τόμος Ζ'

© Εκδοτική Αθηνών

Ο χάρτης απεικονίζει τη διοικητική διαίρεση με βάση την εικόνα που παρέχουν εν πολλοίς τα στοιχεία του *Laterculus Veronensis* / Πίνακα της Βερόνας (ca. 314, ο κώδικας με τον κατάλογο είναι του 7^{ου} αι.) και η *Notitia Dignitatum* (ca. τέλη 4^{ου} αι. - 430, αντίγραφο επίσημου καταλόγου με την ιεραρχία στρατιωτικών και πολιτικών αξιωμάτων του κράτους)

Η ενιαία ακόμη ύστερη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία κατά το β' μισό του 4^{ου} αι.

Οι «επαρχότητες πραιτωρίου»
και με διαφορετικά χρώματα
οι επιμέρους «διοικήσεις» τους

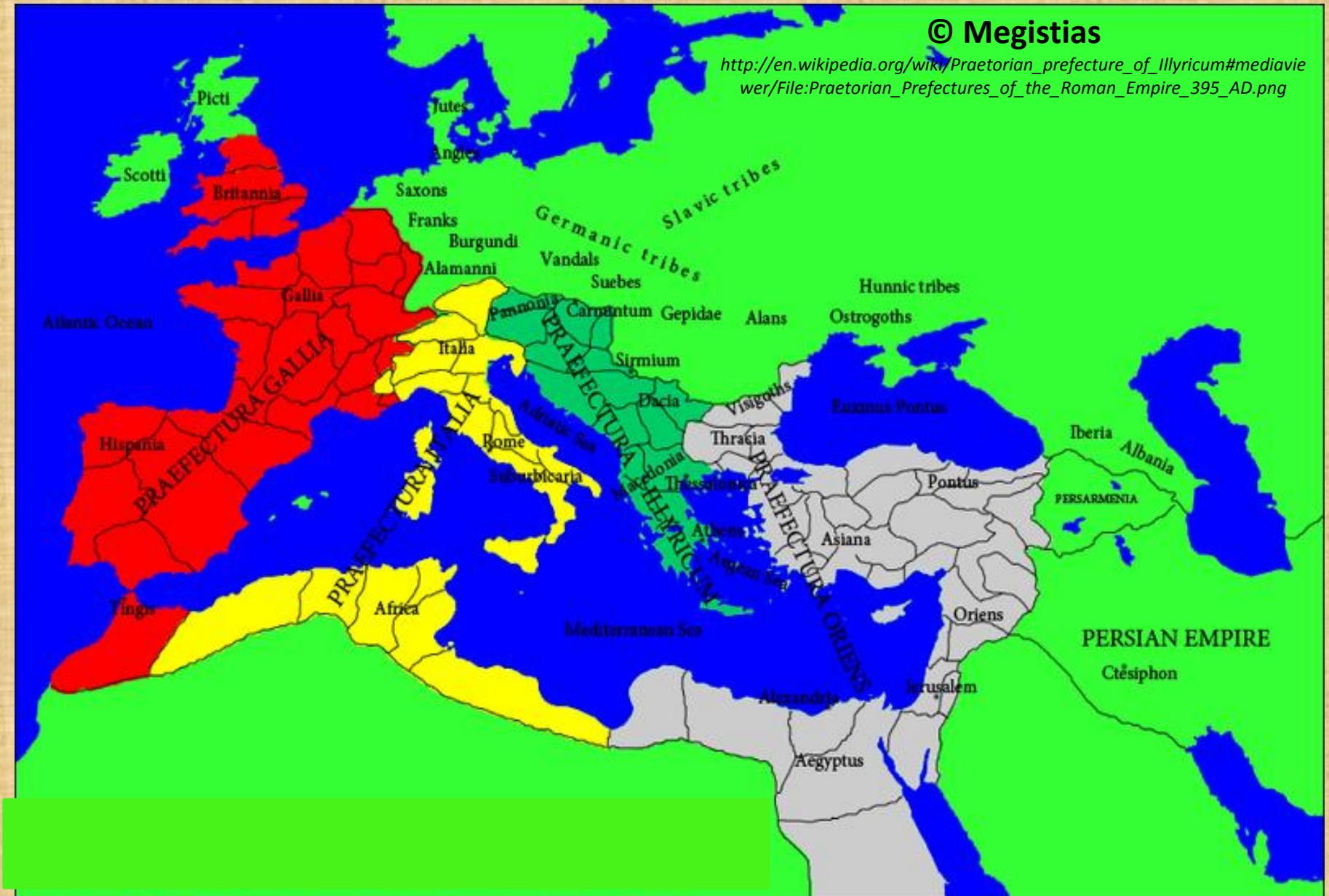
Ιστορία του ελληνικού έθνους,
Τόμος Ζ΄

© Εκδοτική Αθηνών

Ο χάρτης απεικονίζει τη διοικητική διαίρεση με βάση την εικόνα που παρέχουν εν πολλοίς τα στοιχεία του *Laterculus Veronensis* / Πίνακα της Βερόνας (ca. 314, ο κώδικας με τον κατάλογο είναι του 7^{ου} αι.) και η *Notitia Dignitatum* (ca. τέλη 4^{ου} αι. - 430, αντίγραφο επίσημου καταλόγου με την ιεραρχία στρατιωτικών και πολιτικών αξιωμάτων του κράτους)

© Megistias

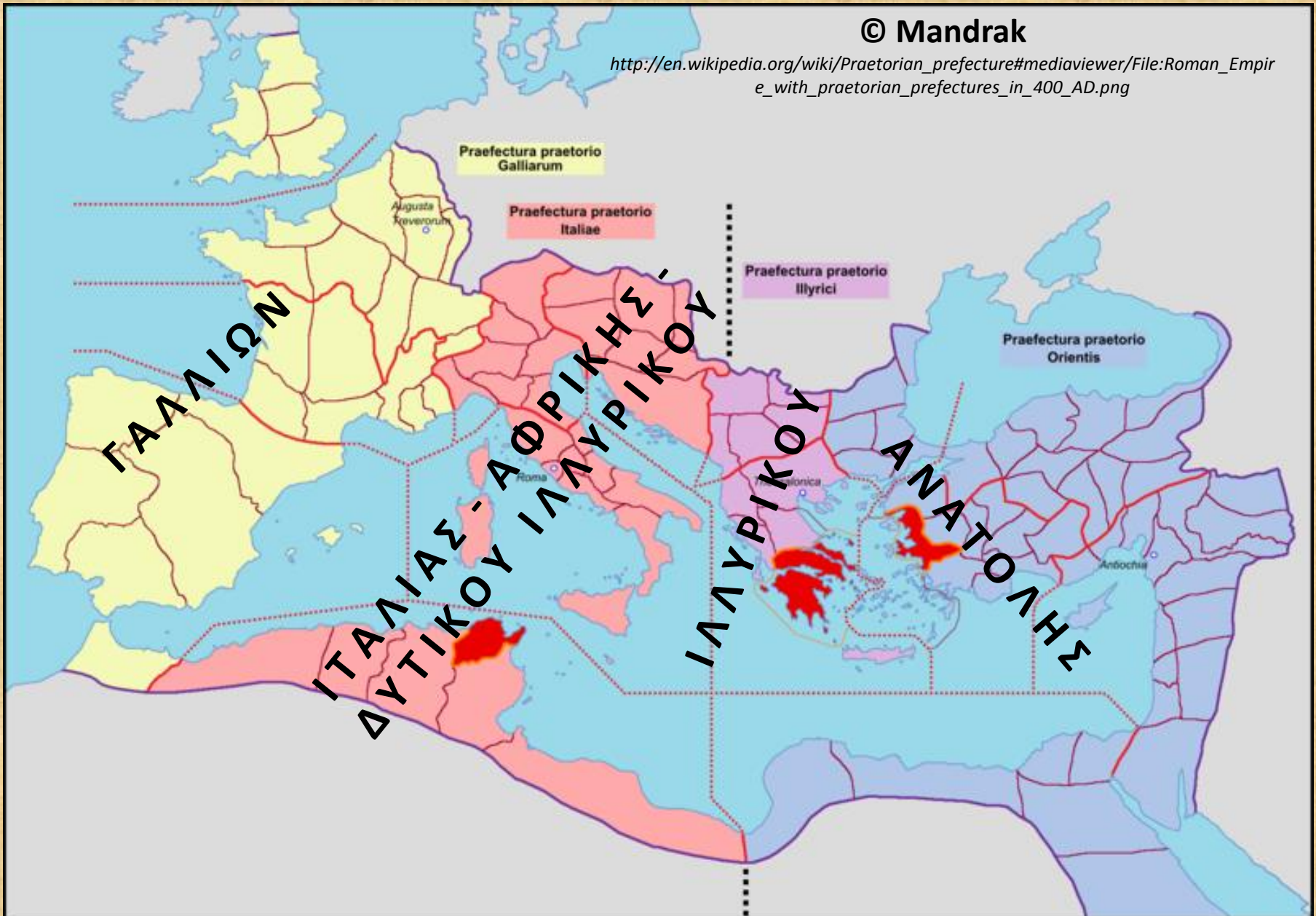
http://en.wikipedia.org/wiki/Praetorian_prefecture_of_Illyricum#mediaviewer/File:Praetorian_Prefectures_of_the_Roman_Empire_395_AD.png

**ΟΙ 4 ΕΠΑΡΧΟΤΗΤΕΣ ΠΡΑΙΤΩΡΙΟΥ (PRAEFECTURAE PRAETORIO)
ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 395**

© Mandrak

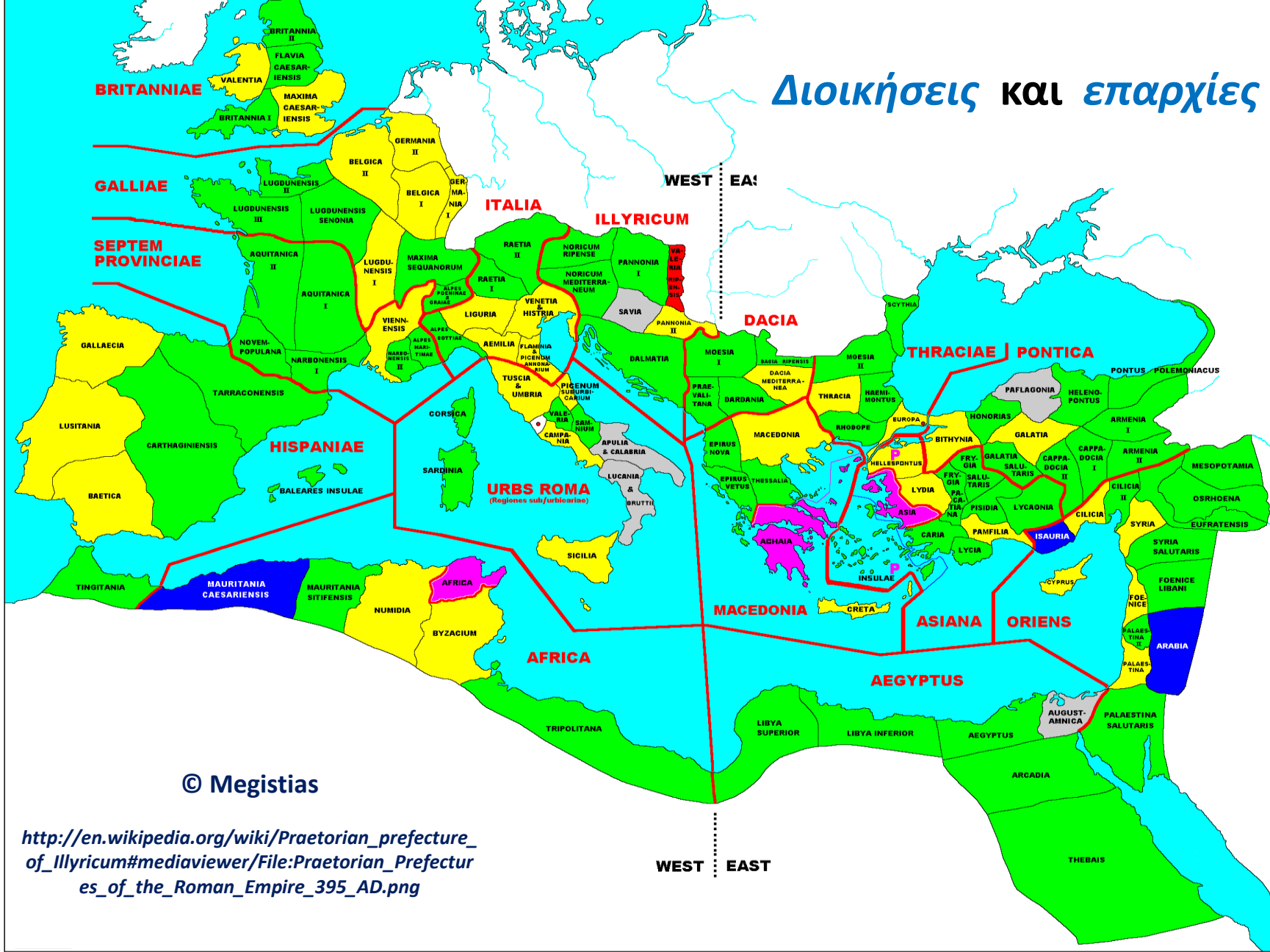
http://en.wikipedia.org/wiki/Praetorian_praefecture#mediaviewer/File:Roman_Empire_with_praetorian_praefectures_in_400_AD.png

ΟΙ 4 ΕΠΑΡΧΟΤΗΤΕΣ ΠΡΑΙΤΩΡΙΟΥ (PRAEFECTURAE PRAETORIO) ΓΥΡΩ ΣΤΟ ΕΤΟΣ 400
(με κόκκινο δηλώνονται οι επιμέρους επαρχίες που είχαν επικεφαλής ανθυπάτους)

Διοικήσεις και επαρχίες

© Megistias

http://en.wikipedia.org/wiki/Praetorian_prefecture_of_Illyricum#mediaviewer/File:Prætorian_Prefecture_of_the_Roman_Empire_395_AD.png

Η αυτοκρατορία κατά το έτος 400

(υποδηλώνονται οι διοικήσεις και επαρχίες της αλλά όχι και οι επαρχότητες πραιτωρίου)

© Cplakidas

http://en.wikipedia.org/wiki/Dacia_Mediterranea#/media/File:Balkans_6th_century.svg

Οι αυτοκρατορικές *dioceses* (διοικήσεις) στα κεντρικά Βαλκάνια κατά τον 6^ο αι.
 Οι **Δακία - Μακεδονία** υπάγονταν στην επαρχότητα **Ιλλυρικού**, ενώ η **Θράκη** στην επαρχότητα **Ανατολής**

Η
επαρχότητα
πραιτωρίου
της Ανατολής
(4^{ος} - 6^{ος} αι.),
οι διοικήσεις
και οι επιμέρους
επαρχίες της

Οικονομικές αλλαγές

Η κοινωνία της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας κατά τον 4^ο αι. μ.Χ.

- Η κάμψη του εμπορίου, η αύξηση της μεγάλης ιδιοκτησίας, η έλλειψη εργατικών χεριών, τα πληθωριστικά φαινόμενα υπήρξαν ισχυρές οικονομικές τάσεις κατά τους 3^ο - 4^ο αι. μ.Χ.
- Πολύ σημαντική ήταν η **διαφοροποίηση ανάμεσα στις οικονομίες του ανατολικού και του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας**. Το πρώτο τμήμα ήταν πιο πολυάνθρωπο, με περισσότερα αστικά κέντρα, που ήταν και κέντρα διαμετακομιστικού εμπορίου και βιοτεχνικής παραγωγής με προϊόντα και είδη πολυτελείας. Η Δύση, από την άλλη μεριά, υφίσταται και τα συνεχή πλήγματα από τις «βαρβαρικές» επιδρομές, καταστροφές και εγκαταστάσεις.

Οικονομικές αλλαγές

Αλλαγές στη ρωμαϊκή κοινωνία κατά τον 4^ο αι. μ.Χ.

- **Επέκταση της μεγάλης ιδιοκτησίας** εξαιτίας της αύξησης των δημοσιονομικών βαρών και των καταστροφών από τις ξενικές εισβολές, **αύξηση των ανθρώπων που εργάζονται σε ξένες γαίες** και τελικά επιβολή (από το κράτος) της πρόσδεσής τους με τις συγκεκριμένες γαίες, τις οποίες δεν μπορούν να εγκαταλείψουν, αλλά ούτε και να εκδιωχθούν από αυτές (**coloni** / [δουλο]πάροικοι).
- **Μείωση της δουλικής εργασίας** (και με την επίδραση του χριστιανισμού). Υποχρέωση των μεγάλων κατόχων γης (**possessores - potentiores**) να καλλιεργούν και τις εγκαταλελειμμένες γαίες. Οι μισθωτές της γης (**coloni**) δεσμεύονται λοιπόν με τη γη (**επιβολή / adiectio sterilium**).

Οικονομικές αλλαγές

Αλλαγές στη ρωμαϊκή κοινωνία κατά τον 4^ο αι. μ.Χ.

- Οι οικονομικές δυσχέρειες και η ελάττωση του εργατικού πληθυσμιακού δυναμικού οδήγησε στα τέλη του 3^{ου} και στις αρχές του 4^{ου} αι. μ.Χ. στην επικράτηση της απαίτησης του κράτους από τον εργαζόμενο αστικό πληθυσμό να ασκεί υποχρεωτικά το εκάστοτε επάγγελμά του.
- Τα επαγγέλματα έγιναν κληρονομικά και επιβλήθηκαν περιορισμοί στην ελευθερία μετακίνησης. Τα επαγγελματικά σωματεία μεταβλήθηκαν σε ελεγχόμενες συντεχνιακές οργανώσεις. Διέθεταν μεν ορισμένα προνόμια, αλλά υποβάλλονταν σε σωρεία υποχρεώσεων.

Οι φορολογικές μεταρρυθμίσεις των Διοκλητιανού - Κωνσταντίνου Α΄

- Στο δημοσιονομικό τομέα ο **Κων/νος** βελτίωσε το σύστημα της φορολογίας σε είδος (δηλ. των περιουσιακών στοιχείων των πολιτών) που είχε ήδη επιβληθεί επί **Διοκλητιανού** (επειδή το νόμισμα είχε χάσει την αξία του λόγω υποτίμησης) μέσω της καθιέρωσης της **annona** (αρχικά φόρος σε είδος, αργότερα σε είδος και χρήμα) και των δύο σκελών υπολογισμού της (της **iugatio** και **capitatio**).
- Το λεγόμενο **iugum / ζυγός** (= ενιαία φορολογική μονάδα ίδιας πάντοτε αξίας, όχι μονάδα μέτρησης επιφανείας) είχε εξομοιωθεί με το **caput / κεφαλή** (= μάλλον ο καθορισμός του φόρου των κινητών «πραγμάτων» του εκάστοτε αγροκτήματος, τουτέστιν δούλων ή παροίκων).

Οι φορολογικές μεταρρυθμίσεις των Διοκλητιανού - Κωνσταντίνου Α΄

Τρόπος υπολογισμού του φόρου

- Με το σύστημα της ***iugatio*** - ***capitatio*** η γη και η αυτόνομη, εξαρτημένη και δουλική ανθρώπινη εργασία αλλά και η εργατική δύναμη των ζώων υπολογίζονταν βάσει ισοδύναμων και ισότιμων ιδεατών μονάδων, των ***ζυγών*** ή ***iugera*** για τη γη και των ***κεφαλών*** ή ***capita*** για τον άνθρωπο και τα ζώα.
- Επειδή οι ανωτέρω μονάδες ήταν ισότιμες, μπορούσαν να αθροισθούν· το αποτέλεσμα έδινε το σύνολο των φορολογικών υποχρεώσεων των αγροκτημάτων ή των περιοχών.

Οι φορολογικές μεταρρυθμίσεις του Κωνσταντίνου Α΄ - Νέοι φόροι

- Επί Κων/νου Α΄ προστέθηκε ολόκληρη σειρά νέων φόρων επαγγελματικών και ταξικών, ώστε να γίνει δικαιότερο το φορολογικό σύστημα, αλλά κυρίως για να αυξήσει τα δημόσια έσοδα.
- Οι νέοι φόροι ήταν ο **φόλλις** (λατ. *gleba senatoria*), η **votorum oblatium** και ο **στέφανος** στους συγκλητικούς, το **στεφανικόν χρυσίον** (λατ. *aurum coronarium*) στους βουλευτές και κυρίως το **χρυσάργυρον** (λατ. *auri lustralis collatio*), χρηματικός φόρος σε χρυσό στον αστικό πληθυσμό που ασχολείται με εμπόριο και βιοτεχνία. Ο τελευταίος ήταν δυσβάστακτος και σύντομα έγινε μισητός. Καταργήθηκε επί **Αναστασίου Α΄** (491-518).

Φόροι και άλλες εισφορές στην πρώιμη βυζαντινή περίοδο

- Γενικά, οι φόροι κατά την πρωτοβυζαντινή περίοδο ήταν πολλοί. Μπορούμε άτυπα να τους διακρίνουμε σε **άμεσους γενικούς** (λ.χ. **αννόνα**, **εσθής** [λατ. *canon vestium*], **εισφορά ίππων** και **χρυσός τιώνων**) καθώς και σε **άμεσους τάξεων** (λ.χ. **εισφορά γης** και **ευχετήρια εισφορά** για τους συγκλητικούς ή το επαχθές **χρυσάργυρον** για τους εμπόρους και βιοτέχνες των πόλεων).
- Εκτός από τους ανωτέρω άμεσους φόρους, υπήρχαν και **έμμεσοι φόροι και δασμοί** (στις αγοραπωλησίες, διαπύλια και διαγώγια τέλη [**κομμέρκια**], στη μεταβίβαση ακινήτων, στα εισαγόμενα είδη).
- Τέλος, υπήρχαν επίσης και **άλλες υπηρεσίες στο κράτος**, όπως οι **λειτουργίες** (λατ. *honores*) και οι **αγγαρείες** (λατ. *munera*).

Η νομισματική μεταρρύθμιση του Κωνσταντίνου Α΄

- Ο Διοκλητιανός επιχείρησε να καθορίσει με το διάταγμα «Περί τιμών» (λατ. *De pretiis* [301]) τις αμοιβές όλων των επαγγελματιών, αλλά το μέτρο δεν έλυσε τα πληθωριστικά προβλήματα και δεν ανέκοψε την υποτίμηση του *aureus*.
- Το 312 Κων/νος επέλυσε το πρόβλημα της υποτίμησης του νομίσματος δημιουργώντας νέο νομισματικό σύστημα που παρέμεινε αδιατάρακτο έως τον 11^ο αι. Βάση του ο νέος χρυσός *solidus* περιεκτικότητας 4,48 γραμμ. χρυσού και ισοδύναμος με 1/72 της λίτρας χρυσού (ελλ. νόμισμα ή χρύσινος, αργότερα υπέρπυρον).
- Υποδιαίρέσεις του *σόλιδου* ήταν τα χάλκινα κέρματα που ονομάζονται *νουμμία* ή αλλιώς *δηνάρια* (1/7200 του *solidus*) και οι πολλαπλάσιες -οι χάλκινοι *φόλλεις* (ένας *φόλλις* = 40 *νουμμία*), ενώ τα *κεράτια* και τα *μιλιαρήσια* ήταν θεωρητικές νομισματικές μονάδες. Τα *μιλιαρήσια* ήταν όμως και αργυρά νομίσματα.

Νομίσματα του Κωνσταντίνου Α΄ (306-337)

πάνω δεξιά : ο παλιός υστερορωμαϊκός *aureus* πριν τη νομισματική μεταρρύθμιση

κάτω : ο μετέπειτα *solidus* που καθιέρωσε ο Κων/νος Α΄

Αποτίμηση των αλλαγών των τελών του 3^{ου} και των αρχών του 4^{ου} αι.

- **Επί Διοκλητιανού (284-305) και Κωνσταντίνου Α΄ (324-337) συντελέστηκε πραγματικά μια γενική «**αποκατάσταση**» και «**ανανέωση**» της αυτοκρατορίας.**
- **Τα μέτρα και οι πολιτικές επιλογές των ανωτέρω αυτοκρατόρων αποκατέστησαν τελικά, ειδικά μετά την πλήρη επικράτηση του Κωνσταντίνου, την ενότητα του κράτους. Μετά μάλιστα την κρίση των μέσων του 3^{ου} αι., η αυτοκρατορική εξουσία σταθεροποιήθηκε εκ νέου και τα σύνορά του κράτους πρόσφεραν και πάλι (τουλάχιστον μέχρι και το γ΄ τέταρτο του 4^{ου} αι.) ασφαλή προστασία έναντι των εχθρών και «βαρβάρων».**

Αποτίμηση των αλλαγών των τελών του 3^{ου} και των αρχών του 4^{ου} αι.

- Μέσα από τη μεγάλη μεταμόρφωση στη δομή του αυτοκρατορικού θεσμού προήλθαν όμως συνέπειες με απώτερες επιπτώσεις: Η «δεσποτεία» των πρώην «αυτοκρατόρων - θεών» μεταμορφώθηκε έκτοτε σε δεσποτεία αυτοκρατόρων «ελέω Θεού». Επίσης, ο μοναρχικός θεσμός απέκτησε μια νέα πρωτεύουσα (Κωνσταντινούπολη), η νέα πολιτική - στρατιωτική ηγετική τάξη, αποτελούμενη από ανώτατους γραφειοκράτες, υπαλλήλους και στρατιωτικούς, έλαβε υψηλότερη θέση στο κράτος και την κοινωνία παραμερίζοντας εν πολλοίς τις έως τότε τοπικές, αστικές ηγεσίες. Η διοίκηση, ο στρατός και τα οικονομικά του κράτους τέθηκαν σε νέες βάσεις. Τέλος, η Εκκλησία ενισχυόταν συνεχώς όχι μόνο στις ανθρώπινες ψυχές αλλά και ως θεσμός στο εσωτερικό του κράτους.
- Μέσω αυτών των εξελίξεων δημιουργήθηκαν τα θεμέλια της χριστιανικής αυτοκρατορίας, δηλαδή της Βυζαντινής αυτοκρατορίας.

Αποτίμηση των αλλαγών των τελών του 3^{ου} και των αρχών του 4^{ου} αι.

- Οι Διοκλητιανός και Κωνσταντίνος Α΄ δημιούργησαν τελικά με τις μεταρρυθμίσεις τους ένα πανίσχυρο και πανταχού παρόν **απολυταρχικό κρατικό σύστημα με γιγαντιαίο γραφειοκρατικό και στρατιωτικό μηχανισμό.**
- Πιθανότατα στόχευαν θεωρητικά στη διάσωση του κράτους και στην ευημερία των υπηκόων τους, αλλά τελικά το νέο κράτος (με τους μηχανισμούς του) καταπίεσε -στην πράξη- τους τελευταίους στο έπακρο.

Αποτίμηση των αλλαγών των τελών του 3^{ου} και των αρχών του 4^{ου} αι.

- Τη συντήρηση των νέων πολυάριθμων υπηρεσιών και του νέου τεράστιου στρατού επωμίστηκαν με αυξημένες υποχρεωτικές λειτουργίες και εισφορές οι υπήκοοι του κράτους:

(α) Οι ανώτατες τάξεις των πόλεων, οργανωμένες σε τοπικές κοινοτικές *curiae* / **βουλές**, οι οποίες όμως αρχίζουν να παρακμάζουν υπό τα βάρη που ανέλαβαν, όσο το Κράτος «καταβροχθίζει» σιγά σιγά το θεσμό της Πόλης (και μαζί με αυτόν τον πυρήνα του αρχαίου ελληνο-ρωμαϊκού πολιτισμού).

(β) Τα μεσαία και κατώτερα στρώματα του αστικού πληθυσμού, οργανωμένα σε *collegia* (συντεχνίες εμπόρων, βιοτεχνών και εργατών). Τα περισσότερα μέλη τους υποχρεώθηκαν μάλιστα σε επαγγελματικό καταναγκασμό και κληρονομικότητα των επαγγελμάτων.

(γ) Προπάντων οι αγροτικές μάζες, κυρίως των εξαρτημένων εργατών (*coloni*), οι οποίες υπήρχαν στο εξής μόνο για να παρέχουν εργασία και εισφορές στο κράτος, στον αυτοκράτορα, στο στρατό και στη γραφειοκρατία.

Αποτίμηση των αλλαγών των τελών του 3^{ου} και των αρχών του 4^{ου} αι.

- Η αντίδραση των ανθρώπων ήταν η τελικά αδιαφορία ή και εχθρότητα για το κράτος. Αυτά τα αισθήματα, σε συνδυασμό με την απόγνωση, εκφράστηκαν μέσω της φυγής από τις βαριές υποχρεώσεις με την καταφυγή στις γαίες των μεγαλο-γαιοκτημόνων (**δουλοπάροικοι**), στους κόλπους της κεντρικής γραφειοκρατίας και τη διαφθορά, της Εκκλησίας ή ακόμη και στους «βαρβάρους». Ο αριθμός των φορολογουμένων και των στρατευσίμων του κράτους μειωνόταν συνεχώς ήδη από τον 4^ο αι.
- **Η ρωμαϊκή Δύση υπέστη κυρίως το πλήγμα και κατέρρευσε τον 5^ο , επειδή ήταν φτωχότερη, λιγότερο ομοιογενής εθνικά και θρησκευτικά, διέθετε εκτενή σύνορα και «βαρβαρικά» σώματα κατέληξαν να αποτελούν κυρίως από τα τέλη του 4^{ου} αι. και εξής τις ένοπλες δυνάμεις της.**

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Λεβενιώτης Γεώργιος.
«Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081). Από την παλαιά στη δεύτερη Ρώμη
(=Κωνσταντινούπολη): Ο μετασχηματισμός της ύστερης Ρωμαϊκής
Αυτοκρατορίας (τέλη 3^{ου} – αρχές 4^{ου} αι.) και η απαρχή της λεγόμενης
«πρώιμης βυζαντινής περιόδου». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2015. Διαθέσιμο
από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://eclass.auth.gr/courses/OCRS403/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Αντωνιάδου Αλεξάνδρα
Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 2015

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.00.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

